

ՀԱՎԱՐԱՆ

ՎԱՐԴԻ ՅԵՐԵՄԻԱՅԻ

891.99
10-71

պետք է գերադարձնել

հ' և և

19 NOV 2011

331.99

1271

4Y
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՈՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

3314 1007 32694

1344

1934

Մի քանի նախնայանի
և շատակին

Ա

Դարերից ի վեր, անժամանակ
թվականներից՝ քաղաքը լեռան կա-
տարին եր:

Յեւ քաղաքը կառուցված եր սել-
տակ քարից, վերով հետեւ լեռն ամ-
բողջ սելտակ քարից եր:

Քաղաքի տները, ահալսր ան-
դունդի վրա, կախվում եյին պատը-
զամբներ, վերսնք միջնաշաղերին
որորվում եյին, ինչպէս յերազում:

Հին ժամանակների իշխողները,
նաղմական նպատակների համար, քա
ղաքի արեւելյան կողմը միջխարի ամ
բոց կառուցին: Այդ ամբողջ շինու-
թյան համար իշխողները՝ զործածե-

Գ Ե Մ Ը Ր Մ Ե Լ Մ Ս Կ Ր Մ Ն

Տակաւին սրանից հարյուր տարի առաջ՝ քաղաքի բնակիչները, որը բոլոր, իրենց քրտինքը թափում եյին դաշտում և այդ լինելում, իսկ դիշերները՝ բարձրանում եյին քաղաքը, վտրովհետեւ գիշերները դաշտն եյին լցվում արյունարբու ավաղակներ:

Աւաղակներն սպանում եյին մարդկանց, կոլոստում և հեռանում, յերբ լուսաստղն եր վառվում պաղպաղուն յերկնքում:

Դաշտում, տակաւին հարյուր տարի սրանից առաջ, վո'չ մի առն չլուար, կային միայն սուսնու ճուղիներից շինված խուղեր, վտրոնք ծառայում եյին մարդկանց միայն ցերեկները:

Բերքն առատ եր լինում, այնքան առատ, վոր վո'չ միայն պահում եր լեռան քաղաքի բնակիչներին և ավաղակների հոծ խմբերին, այլ և

ձմեռը՝ այդ բերքով կերակրվում եյին բաղմաթիւ աղքատներ, վտրոնք թափվում եյին լեռան քաղաքը ուրիշ աշխարհներից:

Ժամանակի ընթացքում, ուղմական նպաստակների համար կառուցված ամրոցը, վորի պատերի մի մասը քայքայվել եր ժամանակի ծեծից և բնական յերկրաշարժերից, վերածվել եր շուկայի և ընդարձակ պահեստների: Հին գնեքերի— տեգերի, նետերի, աղեղների և զրահների տեղ— դինապահեստներում շողշողում եյին ծիրանը, դեղձը, նուռը և խաղողը:

Գ

Յեւ ժամանակի ընթացքում ավաղակները նվաղեցին, դնալով անհետացան:

Ուր դնացին, ինչ յեղան, ինչ պե՞տ կորան: Դա ժամանակի քմահաճույքն և և դադտնիքը, վո'չ վոք չի իմանում:

Ասում էյին, վոր բնակչության մեջ ցանցառ միբուքներով, թուխ մորթով, խճճուն մաղերով, կարմր-բած, սև աչքերով, բարակ, ճկուն և՛ բարձրահասակ այն բնակիչները, վորոնք տեղական բարբառը խոսում էյին թլվառ և բոլորովին այլ յերա-ժշտությամբ, հին ավագակների մը-նացորդներն են, վորոնց՝ հայր ան-քնեկի, անխմանալի սւժը քաշեց, զողեց իրեն և մնացին այդ հողի վը-րա և սկսեցին ըմբոշինել ջրախնձով հաց վաստակելու անհուն հաճույքը։

Յերբ ավագակներն անհետացան՝ լեռան քաղաքի բնակիչները նորեց վտանները քաշեցին դեպի լեռան քա-ղաքը գիշերները, ըստ դարերի սովո-րության, իսկ նրանց աչքերը մնացին դաշտում։

Յեվ նրանցից վոմանք մտածեցին այսպես․

«Բանի վոր չկան ավագակներ և կյանքն ապահով է, ինչո՞ւ վեր

բարձրանալ ամեն դիշեր և վար իջ-նել ամեն առափոտ՝ թողնելով մրդե-րըն ու ծաղիկներն անտեղ»։

Յեվ սրանից հարյուր տարի առաջ դաշտում կառուցվեց, լեռան սպի-տակ քարից, առաջին տնակը։

Կառուցվեց և յերկրորդ տնակը։

Կառուցվեց յերրորդը, չորրորդը, հինգերորդը—բոլորն էլ լեռան սպի-տակ քարից։

Յերբ դաշտում տներ կառուցելը դարձավ ստորյա սովորություն, յերբ որը նոր, տնակը նոր եր, լեռան կո-ղից սպիտակ քար բերելը դարձավ առժանակիր մի աշխատանք, վո՛չ մարդկային ուժն եր բափում, վո՛չ տնատունների փոխադրական միջոցը, վորովհետև յեթե սրանք բոլորն ղրադվեցին այդ աշխատանքով, դաշ-տի բարեքը կը մնար դաշտում։

Յերկար եր տևում և տնակ կառու-ցելը։ Մինչև լեռան կողից քարն էյին սրկում, դաշտ բերում, հզկում

և պատը չարում, ձմեռը վրա յեր
հասնում, առանց կտուրը ծածկելու:

Գ

Յերբ ջրերը վարարում եյին ձյան
հալոցքից կամ հորդառատ անձրևի-
ներից, դաշտում տեղ տեղ բնական
ալազաններ եյին դոյանում:

Այդ ալազանները, կիզիչ արևի
տակ, այն արևի, վոր քաղցրացնում
եր միրգը և արնաներկում վարդը,
արագորեն շողիանում եյին, հատա-
կում թողնելով աղնվազույն տեսակի.
կալ: Իսկ կալը, չորանալուց հետո
ձեղքաւում եր թանձր շերտերով:

Յեւ յերկառասարդ բնակիչներեց
մեկը՝ Անդրեասը, վորդի քարտաշ
Դավթի, մտածեց ողտադործել աղ-
նվազույն այդ կալը և շինել աղ-
յուռներ:

Նա տեսել եր դաշտի հին քաղաք-
ների և դյուղերի մնացորդները,

տեսել եր նաև, վոր հին բնակիչներն
աղյուսից քաղաքներ և դյուղեր եյին
կառուցել, վորոնք անհետացել, հո-
ղին հալասար եյին դարձել ժամանա
կի ծանր անիվի տակ:

Յեւ դաշտի ցաք ու ցրիւլ տնակնե-
րից հեռու՝ բաց դաշտում, յերկառ-
ասարդ Անդրեասը ճղնեց իրականացնել
իր մտածումը:

— Վորդի,— ասաց քարտաշ Դա-
վթը Անդրեասին,— մեղք ես, դուր
ես ճղնում, դրանից բան դուրս չի
դա, կալը չի դիմանա ահալոր կայ-
ծակին, քար և հարկավոր:

— Հայր,— պատասխան տվեց
Անդրեասը,— կայծակը կը խփի հողի
մեջ և կկորսվի, իսկ քարին դարձը-
վելով, կը վալվի, հարյուրավոր
դնդակների վերածվելով, քարն ավե-
լի վտանգավոր ե, քան կալը:

Հայրը չհամոզվեց, բայց չեր կա-
րող ստիպել վորդուն, վոր ձեռք քա-
չի իր նախադրեց, վորովհետև վոր-

դու վերին չթունքների վրա վո-
լորվում եյին սև բեխեր, խակ նրա
կնոջ կրծքից արդեն յերկրորդ մա-
նուկն եր կախվում:

Յեվ Անդրեասը արհեստական թրմ-
բեր կառուցեց հեղեղների դիմաց և
չինեց ավազաններ: Յերբ հեղեղները
բարձրացան, յեկան, լցրին այդ ավա-
զանները, չողիացումից հետո՝
հատակում մնաց տղնիպույն կա-
վը:

Յեվ Անդրեասը չինեց չորս տախ-
տակն չերտից մի քառակուսի շրջա-
նակ, յերկու մատի խորությամբ,
թափեց ավազանում կալն այդ շրջա-
նակի մեջ և, քաշելով շրջանակը
դուրս, թողեց, վար կավը չորանա և
դառնա աղյուս:

Այդ տարին դաշտում տասնյակնե-
րով աներ կառուցվեցին հում աղ-
յուսից, բայց հաջորդ տարին, առա-
ջին դարձանից, աղյուս թափող Ան-

դրեասը կառուցեց մի հնոց աղյուսը
թրծելու համար:

Այդ հնոցը քարաձև եր, յերկու
մարդահասակ բարձրությամբ: Յերբ
աղյուսները չորանում եյին, Անդրեա-
սը բերում եր, խնամքով դարսում
հնոցում կանոնավոր շարքերով և ա-
պա սկսում հնոցի տակը վառել չո-
րացած խոտը:

Մի քանի ժամվա ընթացքում աղ-
յուսները թրծվում եյին, մի գիշեր-
վա մեջ սառչում: Անդրեասը դուրս
եր բերում թրծված, կարմրած և
թեթևացած աղյուսները և դարսում
արևի տակ:

Այդ տարին աների կառուցումն ա-
վելի և ավելի արագացավ, աները
բազմացան, վորովհետև Անդրեասի
աղյուսից ավելի հեշտ եր պատ շարե-
լը, խակ եթանության մասին խոսք
անդամ չեր կարելի անել:

Սկզբում Անդրեասն այդ բոլորն
անում եր միայն կնոջ ոգնությամբ,

բայց հետզհետե անկարող յեղալ բա-
վարարել կառուցողների պահանջնե-
րին, ուստի նա բերեց մարդիկ, նը-
րանց տվեց հաց և որսալարձ և աշխա-
տեցրեց իր հետ, մանավանդ յերբ
կնոջ գերկը լցվեց յերեսաներով,
մեկին հաջորդեց յերկուսը, յերեքը,
չորսը և դեռ ևս պիտի հաջորդէին
հինգը և վեցը:

Լեւոն քաղաքի բնակիչների մեծա-
մասնությունն իջաւ դաշտը, վոր-
տեղ մեղմ սղոխը որորում եր ծառերի
տերևները, ծաղիկները, և կանանց
ծամերը, ողը մեղմ եր և առողջա-
բար, հենց լեւոն ստորտալց բըղ-
խում ելին քաղցր և սառը ջրերը և
առվակներով անցնում դաշտից:
Դաշտի բարեքը լեւոն դադաթը փո-
խադրելու ալլետ կարեք չկար, մա-
նուկներն անգամ աշխատում ելին
պարտեզներում և այգիներում, վո-
րովհետե տները կառուցված ելին
հենց պարտեզներում և այգիներում,

մեծ, բազկաւարած ծառերի հովանի
ների տակ:

Դաշտի տները ծածկվում ելին յե-
ղեգյա չյուղերով և հողով: Հորդա-
ռատ, կատաղի անձրևներն աչնան
ծակում ելին հողե կտուրները և վա-
ղում տների ներքնակողմը:

Անդրեասն սկսեց շինել կիսախողո-
վակաձև աղյուսներ, վորպեսզի կը
տուրները ծածկվեն այդ աղյուսնե-
րով:

Սկզբում դաշտեցիները չհավատա-
ցին, թե այդ կիսախողովակաձև
աղյուսները կարող ելին անձրևները
պահել տների ներսը հոսելուց, ուստի
Անդրեասը քանդեց իր տան կտուրը և
վերաշինեց այն՝ այդ աղյուսներով:
Որինակը վարակիչ դարձաւ և հա-
ջորդ տարին կիսախողովակաձև աղ-
յուսները հացի պես ծախվեցին:

Կարմիր կղմինդրներով ծածկված
կտուրները պարտեզներում և այգի-

ներում նման եյին վարդե փնջերի՝
բոլորված կանաչ տերեւներով։

Այս նոր տեսակի աղյուսը շինելու
համար՝ Անդրեասը դարձյալ ուներ
պարզ մի ձև — կապը թափում էր մի
կիսապլանի վրա, վրան դնում մի ու-
րիշ կիսապլան, արանքում թողնելով
մի բաց շերտ, կիսապլանը քաշում
էր դուրս, թողնելով, վսր կալը չո-
րանա։ Չորանալուց հետո՝ թրծում
էր հնոցում, ինչպես պարզ աղյու-
սը։

Տները շատացան դաշտում։ Եատա-
ցան վո՛չ թե ամեն տարի, այլ ամեն
ամիս և ամեն չարաթ։ Ի՞նչ դորձ ու-
նեյին այլևս լեռան դազաթում, մա-
նավանդ ձմեռը պարզապես ահար-
կու էր այնտեղ, — բութ ու բորան,
կապարյա յերկինք, սառնամանիք,
լեռան դազաթը կտրվում էր աշ-
խարհից ամիսներով, իսկ դարնան
վերջերում և ամառը յերկնքի խորքե-
րից ճայթում էր ամպրոպը, կայ-

ծակը խփում սպիտակ քարե տնե-
րին և կիսում դանակի նման։

Անդրեասի դորձը մեծացավ, բազ-
մացան դաշտեցիների պահանջները։

Յեւ Անդրեասը հիմքը դրեց առա-
ջին բրուտանոցին։ Սա ընդարձակ և
ցածր առաստաղով մի «սրահ» էր
փոքր լուսամուտներով, յերկարա-
ձև, ինչպես նալը։

Յեւ դաշտեցիները չմնացին իրենց
պարտեզներում և այգիներում, նը-
րանք կապեր հաստատեցին ուրիշ
քաղաքների հետ և նրանց հետ կապեր
հաստատեցին ուրիշ աշխարհներ։

Առաջ յերբ դաշտի բարիքը փոխադ-
րում էյին լեռան դազաթը, չուկա
էյին հանում հին ամրոցում, այժմ
դաշտի բարիքը բոլորապատկված
առաջին քաղաքում էր բերվում
նոր քաղաքի բնիկների հրապարա-

կը: Բարեբը լցվում էր այդ հրապարակում, լցվում և բլրանում: Ամբողջն ամայացավ, ինչպես մեռած ուրուրների բույնը, դարձավ հին մի հուշ, իսկ նոր քաղաքի հրապարակը ծաղկեց և հարստացավ:

Հին դեռի ափերով, հարավի արեգակի շողով ու բույրով, գալիս էին ուղտերի կարավանները, բերում հարավի քաղցրութունն ու դույնը, փոխում դաշտի հարստության հետ և հեռանում: Նրանց բոժոժների համերգը վերջանում էր աշնանը, իսկ դարունն սկսում էր նրանց բոժոժների յերգով և դաշտի անձրևով:

Անդրեասը, բացի յերկու տեսակի աղյուսից, սկսեց շինել և արդեն կանոնավոր խողովակներ, վորոնք դործածվում էին լեռան ստորոտից աները ջուր բերելու համար, շինեց կժեր, փարչեր, դանաղան չափի և ձևի ամաններ, դինու և ջրի կարասներ, թասեր և յերկարավիզ սրփակներ:

Պարզ, տնարվեստ բրուտը սկսեց տալ աղնալաղույն կավին իր յերեվակալության նախնական պարզ ձևվերը:

Այս բոլորի համար Անդրեասը բրուտանոցում դրեց չարխեր, վորոնց վրա արդեն սկսեցին աշխատել իր չորս վորդիներից առաջին յերկուսը՝ Յերեմիան և Գրիգորը:

Անդրեասը տեսնում էր քաղաքը, վոր աճում էր իր աղյուսով, և տեսնում էր սերունդը, վոր աճում էր իր արյունով:

Յեվ նա առանձին խնամքով և ուշադրությամբ հետևից իր վորդիներին արհեստի տիրապետման:

— Յերեմիա, վորդի'ս, —ասում էր Անդրեասը, — չկա աշխարհում մի բան, վորին կարելի լինի ավելի ձեվեր տալ, քան կավը, մտնավանդ ա'յս կավը:

Յեվ Անդրեասի վորդիներն աշխատում էին բրուտանոցում միշտ ուն-

կրնայիր վարդապետ բրուտին, մար խ-
րենց հայրն եր :

Բրուտանոցում հով եր, կամի
զգլխիչ բուչքով հողեցամ : Չարխերը
գառնում էյին և բրուտաների ձեռքե-
րի տակ, լարծուն կամր, գառնալով
այնպես ինչպես ինքը՝ մայր յերկի-
րը, մերածվում եր կանոնավոր և ի-
մաստուն ձեվերի : Կամի կոչո և քա-
սային զանգամը, յերբ գլխում եր
չարխի սեղանի վրա և բրուտի վա-
ները պոտացնում էյին անխիլ՝ վո՛չ
վոք չեր կարող գուշակել, թե կամի
այդ կոչո զանգամն ի՛նչ ձեվ եր
ստանալու : Լարծուն կամը նախ կո-
րանում եր, յայնանում, ինչպես հղի
կնոջ փորը, ապա նեղանում, նեղա-
նում, գառնում եր յերկար մի վիզ,
ինչպես վիզը կարտալի և հանկարծ
մի փայտիկի ծայրով կտրվում եր և
ահա պատրաստ եր հողե յերկարավիզ
անոթը :

Գինին յերբ հասում եր այդ անո-

թից՝ յերգում եր, ինչպես գարնա-
նային սուխիր : Դաշտի բնակիչները՝
Ջուրը, զինին և թանը խմում էյին
Անդրեասի բրուտանոցում շինված և
նրա հնոցում թրծված հողե կարմիր
թասերով, խմում էյին անհատակ
բավականությամբ : Ջուրը լցնում է-
յին կարմիր և թեթեվ կթերի մեջ,
կախում ծառերի հովում, և յերբ ըմ-
պում էյին, ատամների եմալը չեր
գլխանում սառնությամբ և քայքայ-
վում եր :

Գիշերները՝ նրանք ջրով լիքը կու-
ծը կախում էյին լուսամուտներից
դուռս, հյուսիսից փչող քամու առաջ,
և նրանք, վորոնք իրիկունն սուս
զինի էյին խմել և մարմինները տո-
չորվում էյին ծարավից, վեր էյին կե-
նում, բաց անում լուսամուտը, քա-
չում կուծը բերանները և խմում :
Խմելիս՝ յերգում եր թե՛ կուծը, թե՛
կոկորդը :

Նոր քաղաքի շուրջը փոքրիկ գյու-

դէր ցանկեցին՝ կարմիր կտուրնե-
րով և կարմիր աղյուսն պատերով :
Կարմիր պատերին մազլեցեցին դռնե-
նիները և պատերի կարմիր ֆոնի վրա
կախեցին դեղին դռամեները :

Անտն վերջերին, յերբ դաշտային
աշխատանքը վերջանում էր, և խաղ-
մուղը փրփրում հնձանում, դաշտը
բոլոր դեղնում էր և կարմրում : Աշ-
տան արեւի տակ դեղին և կարմիր
տերեւներն ուրույնում էին ողում և
ծփում կիսամերկ ծառերի տակ :
Թռչունները դաղթում էին դեպի հա-
րավ՝ վողջ դաշտը թողնելով սառ-
նամանիքի վտրերի հերոսին՝ ճընճ-
ղուկին :

Զմեռը՝ կանաչ բամբակի բոժոժ-
ներ էին մաքրում, ծամոն ծամում,
հղիանում, անվերջ չաղակրատում և
ծիծաղում, տղամարդկանցից գաղտ-
նի լսատված պատմություններ պատ-
մում, իսկ տղամարդիկ խմում էին

Թանձր, Թանաքի նման մուգ գինին և
քնում :

Իսկ բրուտանոցում լուսթյուն էր
և ցուրտ : Կալը սառչում էր, յեղյամ
կապում՝ սպիտակ և սիւժկոտն :
Զմեռը բոլոր՝ բրուտանոցում վո՛չ մի
փոտ չէր կոխում, չարխերը սառչում
էին, դարակներըց գինու կթերը նա-
յում էին տխուր և մռայլ, վորով-
հետեւ նրանց ընդերքը դեռ չէր ալե-
կոծել գինու ջերմությունը :

Ծերունի Անդրեասը, բոլորված իր
վորդիներով, աղջիկներով, հարսնե-
րով և թոռներով, կարգում էր ավե-
տարանը, մազաղաթյա հոտավետ
գրքերը և պատմում լեռան քաղաքից,
քարտաշ Դավթից և ամրոցից :

Դաշտի առաջին բրուտը, Անդրեա-
սը, վոր առաջին անգամ առաջին աղ-
յուսը թափեց, տեսավ թոռների դա-

վակներին և տեսավ առաջին ծոռին:

Անդրեասի վորդիները, թոռներն ու թոռների գավաղները սովորեցին ձե-
վավորել կավը: Նրանք յերբեք չի-
մացան, թե յե՛րբ և ի՛նչպես սովորե-
ցին, սովորեցին այնպես, ինչպես յե-
րեխաները սովորում են ձեռները տա-
նել բերանները:

Ծերունի բրուտին, սակայն, մի
խորը ցավ եր տանջում: Իր անդրա-
նիկ վորդի Յերեմիան զավակ չունե-
ցավ: Հիսունը անց՝ կորցրեց Յերե-
միան իր անպտուղ կնոջը, դարձավ
տխուր, մռայլ և հուսահատ:

Մի որ Անդրեասը կանչեց իր անդ-
րանիկ վորդուն և ասաց.

— Բոլորս ել հող պիտի դառնանք,
վո՛րդի, բայց անպտուղ հող դառնա-
լը մեղանշում է աստուծո դեմ, վոր
յերկնքումն է, ամուսնացի՛ր, վո՛ր-
դի, դեռ ջահել ես, դեռ ծառու կծաղ
կի է պտուղ կտա:

Յերեմիայի աչքերը փայլեցին յե-

րիտասարդ օրերի նման, արյունը
սուրաց յերակների մեջ:

Յեւ Անդրեասի տունը մտավ մի
յերիտասարդ հարս, վորը, հակառակ
իր տարիքին, համարվեց մեծ հար-
սը, իբրեւ անդրանիկ զավակի կինը:
Յեւ Յերեմիայի ծառը ծաղկեց և
տվեց զույնզույն պտուղներ:

Ծերունի Անդրեասն ուրախացավ,
փարատվեց ցավը նրա հոգուց և պատ-
րաստվեց մեռնելու խաղաղությամբ:

Նա սիրում էր Յերեմիայի անդրա-
նիկ վորդի Հովնաթանին, վորովհե-
տեւ նրա մեջ տեսնում էր պատկերը
իր հոգու ու մարմնի: Նա թոռներ
չատ ուներ, ուներ և թոռան զավակ-
ներ, տեսավ և իր առաջին ծոռին,
բայց նրա բովանդակ սերը, այն սե-
րը, վոր տածել էր զեպի կավը, զեպի
մայր հողը՝ միասնացած և ավելի
հզորացած, կենտրոնացավ Յերեմիա-
յի անդրանիկ վորդու՝ Հովնաթանի
վրա:

— Յերեմիա՛, վո՛րդի, իմ անցնելուց հետո՝ լայ մտի՛կ ատւր Հովնաթանին, — ասում եր ծերունի Անդրեասը, բռնում Հովնաթանի գլուխը, չոյում, համբուրում աչքերը:

Յեւ Հովնաթանը կապուտաւոյա եր և գանգրահեր:

Բոլոր հին հարսները նախանձում էին Հովնաթանի մօրը, վորովհետեւ ծերունին կանչում եր նրան իր մօտ, նստեցնում կողքին, բռնում նրա մինչև ծնկները հասնող ծամերը, չոյում և զմայլանքով և հողի կարոտով նայում նրա դեմքին, վոր դեռևս վարդապույն եր, հակառակ նրա արդեն յերեք զաւակ ունենալուն:

է

Մի օր ծերունի Անդրեասը կանչեց Հովնաթանին իր մօտ և ասաց.

— Իե՛ր գրիչ և թուղթ ու գրի՛ր: Հովնաթանը, վոր արդեն տասն-

վեց տարեկան եր, բերեց թուղթ և գրիչ և ասաց.

— Պապի՛, պատրաստ եմ:

Ծերունու ախանջին հնչեց կյանքի վսակյա ծնծղան: Տիրեց լուռթյուն: Ծերունին չէր խոսում, վորովհետև նա ունկնդրում եր իր կյանքի ամենահրապուրիչ յերկին:

Յերբ յերկը վերջացավ, ծերունի Անդրեասը հառաչեց և թեկադրեց Հովնաթանին գրելու.

— Հայրապետ ծնալ Առաքել, Առաքել ծնալ Դավիթ, Դավիթ ծնալ Անդրեաս, Անդրեաս ծնալ Յերեմիա, Գրիգոր, Պետրոս, Պողոս, Սառա, Յուզաբել, Հռիփսիմե, Յերեմիա ծնալ Հովնաթան, Մարգարիտ և Դավիթ:

Հովնաթանը գրի ատով ծերունու ասածներն արագորեն և նայեց պապին խոհականորեն:

Ծերունի Անդրեասը չարունակեց թույլ ձայնով.

— Հովնաթան ծնավ...

Յեւ ծերունին կանգ առավ, կարոտադին նայեց Հովնաթանի կապույտ և չողչողուն աչքերին:

Հովնաթանը շարունակեց դրել.

— Հովնաթան ծնավ Անդրեաս:

Ծերունի Անդրեասի հոգու մեջ թրթռաց անմահությունը:

Նրա աչքերի առաջ ծաղկեց բամբակենին, նրա ականջները լսեցին դաքնան առվակի կարկաչը, նրա անգունքները ներշնչեցին կաթի թարմ բույրը և յերակներում զրնգաց արյունը:

Ը

Բայց մահը յեկավ, վորովհետև հոգնած մարմինը կարոտում և հոլը, կարոտում և իր նախնական ձեւը:

Յեւ ծերունի բռնուր կյանքի անկողնում, վոր պիտի դառնար մահվան անկողինը, ցանկություն հայտ-

նեց՝ վոր թուրը նրանք, վորոնք իրենից ելին սեռել, հավաքվեն իր շուրջը:

Հավաքվեցին:

Հավաքվածների մեջ կային արդեն պատկառելի ծերունիներ և պառավներ, բայց բոլորն էլ յեկել էին, ըստ ծերունի Անդրեասի ցանկության, տոնական զեատներով, վոսկեզարդ ճակատներով, ատլաս ու խումաշ հագած: Նրանց մեջ կային մի քանի որ առաջ ծնվածներ, ներկա էին նրանք, վորոնք արևի աշխարհի առաջին լուսամուտի յետևում թալըրտում էին դուրս գալու, վորոնք չպիտի տեսնեյին ծերունուն, բայց թերևս, պիտի լսեյին նրա վերջին խոսքերը:

Ծերունի Անդրեասը նշան արավ իր անդրանիկ վորդի Յերեմիային, վոր վերցնի իրեն և նստեցնի անկողնում: Յերեմիային ողնեց տասնեվեցամյա Հովնաթանը, գանդրահեր և

կապուտաչյա: Նա դրեց բարձերը պա-
սի մեջքին, թեվերի տակ և մի փոք-
րիկ բարձ ել, աղավնու փետրից,
զլխի յետեւում:

Ծերունի Անդրեասի սպիտակ, բայց
խիտ հոնքերը կախվեցին հանգելու
մոտ աչքերի վրա, ինչպես ամպերն
են սքողում վերջալույսների արյունա-
թաթալ արեգակը: Նրա ձեռքերը,
հանդգեցրած սպիտակ բարձերի վրա,
զրեթե մի դարի պատմություն ու-
նեյին: Այդ ձեռքերը, վորոնց կա-
պույտ յերակները ճյուղավորված ե-
յին, ինչպես զեռերը մայր յերկրի,
թափեցին առաջին աղյուսը և այդ
աղյուսից աճեց դաշտի մեծ և նոր քա-
ղաքը: Այդ ձեռքերով շինված կարմիր
գավերից բյուրավորներ խմեցին մուգ
զինին և յերջանկացան:

Հովնաթանը, վոր՝ բարձերը տեղա-
վորելուց հետո՝ կանգնած եր սնա-
րից մի քիչ հեռու, տեսավ, վոր պա-
սը նշան և անում մոտենալու իրեն:

Մոտեցավ նրան կապուտաչյա և
զանգրահեր պատանին և ճախար մո-
տեցրեց պապին:

Ծերունի Անդրեասը հոնքերը վեր
առավ, կարոտազին նայեց Հովնա-
թանի կապույտ աչքերին, ինչպես լեռ
ներից հեռացող ճամբորդն և հառում
լեռնային կապույտ լճակին:

Յեւ ծերունի Անդրեասը խոսեց.

— Ինձանից մի՛ նեղանար, ի՛մ սե-
րունդ, բոլորիդ սիրում եմ, բայց
Հովնաթանին չառ ավելի յեմ սի-
րում, Հովնաթանն իմ պատկերն և,
յերբ յև նրան այժմ տեսնում եմ,
հիշում եմ ինձ այն ժամանակ, յերբ
յես առաջին ողջունն եյի թափում:

Վո՛չ վոք չբողոքեց:

Հովնաթանը նոտեց պապի անկողնի
վրա:

Լուռթյո՛ւն, անսահմա՛ն լուռ-
թյուն:

Ծերունին նորից նայեց Հովնաթա-

նին, հիշեց իր մտնկությունը, և սկսեց խոսել:

Յեւ նրա ձայնը բղխում էր խաղաղ և լուսավոր խորությունից:

— Գնում եմ այս աշխարհից, հոգ-
նել եմ, դավանեցիս, մինչև խորը ծե-
րությունս չարիս դարձրի, ամբողջ
մարմնիցս այժմ գալիս ե կալի հոտը,
ուզում եմ, վոր փոսկորներս հոգ
դառնան և հանգստանան, կալ եյի,
նորից կալ եմ դառնալու: Ինձ թա-
ղեցեք վերի ավազանի հատակում,
թող կալի շերտերը դան վրաս, լք-
վեն, իմ մարմինն ել խառնվի այն կա-
լին, վոր դուք պիտի գործածեք գա-
վերը շինելու: Ասում եմ ինձ թաղե-
ցեք վերի ավազանի հատակում, վոր-
պեսզի իմ կալն ել խառնվի հեղեղնե-
րի բերած կալին, ալդ կալից դալ
շինեք, թրձեք, դինի խմեք նրանով
և ձեր շրթունքները հպեն ինձ...

Հեկեկանքի գալված հոժյուններ
լավիցին հարոններից:

Ծերունի Անդրեասը նայեց նրանց
սպիտակած հոնքերի տակից, փորձե-
լով բարկանալ նրանց վրա, բայց մահ-
վան մոտիկությունը չեր թողել նայ-
վածքի վճռի խոթոռություն: Ծե-
րունին զգաց, վոր այլևս չի կարող
խիտ լինել-որենք և, վոր ինքը պի-
տի մեռնի և որենք և, վոր մնացող-
ները պիտի հեկեկան, նրանց աչքե-
րի պայծառության վրա ել պիտի լի-
նի յերբեմն մռայլության քողը, վոր-
պեսզի նրանք ևս դառնան իմաստուն
և խոհական:

Ծերունի Անդրեասը շարունակեց.

— Յես յերկար ապրեցի, խմեցի
հողի արյունը, այժմ ել դնում եմ հո-
ղի գերկը, բայց լուսինը մնում և,
արեւը մնում և, խաղողը կաճի ու կը
շողա, խաղողի թուփն ել կչորանա,
բայց տակից նորն և ծլում, ահա յես
չորանում եմ, բայց իմ կալից կծլի
նորը, Հովնաթանն իմ ծիլն և, իմ
դալար ճյուղը:

Հովնաթանը գլուխը թեքեց կրծքի վրա, մռայլը պատեց նրան, իսկ ծերունու աչքերից անհետացավ լեռնային կապույտ լճակը, մի անիմանալի և խորախոր անդորրություն պատեց նրան—հանդող լույսի խաղաղությունը:

Ծերունի Անդրեասը մի քիչ շունչ քաշեց և նորից խոսեց.

— Այս կալից մի՛ հեռանաք, այս կավը շինեց այս նոր քաղաքը, մենք բոլորս ել կավից ենք շինված, անհատնում ե կավը, անվերջ, ամեն ինչ կավ էր և կավ պիտի դառնա: Տանս բոլոր բանալիները ձեզ եմ հանձնել, վոչինչ չեմ տանում հեռու, դնում եմ անճրագ: Չեմ իմանում՝ ճանապարհս լույս ե, թե մութ: Յերեմիա՛, վո՛րդի, վերի ավազանի թումբերն ուժեղացրո՛ւ, հեղեղները դիակս չքչեն, տանեն, միևնույնն ե, բայց թող մնա վերի ավազանում: Ո՞ւր ե մեծ հարս: Յես նրան բարկացա անցյալ

որը, լավ չարավ, վոր ծամերը կրտրեց, այնպես լավ եր, յերկա՛ր և սիրո՛ւն:

Ծերունի Անդրեասը մարտը աչքերով վորոնեց մեծ հարսին, Հովնաթանի մորը: Մեծ հարսը մոտեցավ ծերունուն: Ծերունին ձեռքը յերկարացրեց, վոր մեծ հարսն համբուրի: Մեծ հարսը համբուրեց պապի դողդոջուն ձեռքը և յերկու կաթիլ տաք արցունք թողեց նրա հողապուշն և հողաբույր դաստակի վրա:

Ծերունի Անդրեասը նայեց այդ կաթիլներին և ասաց.

— Չգորանա, տանեմ հեռու, ճրայ չունեմ, լույս տա ճանապարհիս, այնպես ե յերեմիում, վոր ճանապարհս մութ ե...

Մեծ հեղեղանք բարձրացավ և չլավեց ծերունու խոսքերի չարունակությունը:

Ծերունին վերջին ճիզով ձեռքը թափ տվեց, վորը լռեն:

Հեղեղանքները խեղդվեցին կո-
կորդներում:

Ծերունին չարունակեց.

— Յերեմիա', թող վոքը հարսներու
դհան և գինի բերեն, խմեցե՛ք, մեկ-
նեկուց առաջ տեսնեմ:

Փոքր հարսները դուրս վաղեցին:
Գիշ անց՝ դավերը լցվեցին թանաքի
նման մուգ և թանձր գինով: Բոլորը
խմեցին: Մայրերը մատները թաթա-
խեցին գինու մեջ և քսեցին իրենց
մատղաշ յերեխաների չրթունքներին:

Ծերունին հանկարծ ժպտաց:

Նրա ժպիտն այլ ևս այս աշխարհին
չէր պատկանում—ժպտում էր նա մի
նոր աշխարհի:

Հովնաթանը, վոր նստած էր պապի
անկողնի վրա և նրա ծնկները դիպ-
չում էին իր կողին, միայն նա լսեց
պապի վերջին խոսքերը: Նա վերջին
խոսքն արտասանեց բերանն այս աշ-
խարհին, բայց նախածքը հառած նոր
աշխարհին:

— Գնում եմ, — չնչաց ծերունին, —
յսով չունեմ և վո՛չ ել...

Այլևս լսելի չեղավ նրա ձայնը:

Բոլորը վրաի կանգնեցին և դուռ-
ները խոնարհեցին:

Յերեմիան խաչակնքեց:

Բոլորը հեռեվեցին:

Սաղաղությո՛ւն:

Ք

Յերկար վիճաբանությունից հետո՝
Յերեմիան զիջեց մյուսներին և վորս-
չեցին թաղել պապին վո՛չ թե վերի
ալազանի հատակում, այլ դիտին: Յե-
րեմիան պնդում էր, վոր հոր խնդիր-
քը պետք է կատարվի:

Կեսորից հետո, վաղտե դադաղի
մեջ դրած պապին իջեցրին բրուտա-
նոցը և դրին այն չարխի վրա, վորին
պտտացրել էր պապը ավելի քան կես
դար: Յերբ յերկար մոմերը վառեցին
չարխի յերկու կողմերին, Յերեմիան

նշմարեց, վոր Հովնաթանը, բրուտա-
նոցի հեռավոր անկյունում չինչ վոր
չինում և կավով: Հայրը մոտեցավ
նրան:

— Ի՞նչ ես չինում, տղա՛ս, — հարց-
րեց Յերեմիան, գլխի չընկնելով, թի-
խնչ և չինում:

— Պապի համար եմ չինում, — պա-
տասխանեց կապուտաչյա և դանդաղա-
հեր պատանին:

Յերեմիան բռնեց նրա գլուխը և
համբուրեց:

Հաջորդ օրը բոլորն ողնեցին Հով-
նաթանին հնոց տանելու այն վիթխա-
րի սնդուկը, վորը չինել էր նա իբ-
րեվ սարկոֆագ: Վո՛չ Հովնաթանը և
և վո՛չ ել դաշտեցիները դադարաբ-
ռանքին սարկոֆագի մասին, բայց
բոլորն ել համաձայնվեցին, վոր լավ
էր դնել դադաղը այդ կավե սնդու-
կի մեջ, վորի դրսի պատերի վրա
Հովնաթանն իրենց դաշտի ծաղիկնե-
րն և պտուղներն էր քանդակել:

Այդ դիչերը թրծեցին սարկոֆագը
և առավոտյան պապի դադաղը դրին
մեջը:

Մեծ հարսը, Հովնաթանի մայրը,
բերեց մի փարչ գինի, մի կողով ծի-
րան և մի փունջ վարդ և դրեց պապի
սարկոֆագի մեջ, գինին՝ դադաղի
գլխավերեվում, ծիրանը՝ վոտների
մոտ, խկ վարդը՝ կրծքի վրա:

Վերի ավաղանի գլխին փորեցին մի
խորը փոս, իջեցրին պապի սարկո-
ֆագը մեջը:

Պապի սերունդից մի քանիսը ձայ-
նակցեցին քահանային և տիրացունե-
րին, յերբ նրանք յերգում էին «ի
վերին Յերուսաղեմ»:

Մի քանի օր անց Յերեմիան և նրա
յեղբայրները լծեցին սայլը, վերցրին
քլունդները և դնացին հին լեռը, քան-
դեցին լեռան կողը, դուրս բերին
սպիտակ և կանաչ յերակներով քարի
մի խոշոր բեկոր, տվին քարտաշին,
վոր ձեվավորի իբրև շիրմաքար:

Մինչ քարտաշն աշխատում եք
ուպիտակ և կանաչ յերակներով քարի
մրա, գանգրահեր և կապուտաշյա
Հովնաթանը նորից եր խաղում կալի
հետ բրուտանոցի հեռավոր անկյու-
նում:

Սկզբի որերը վո'չ վոք չհետաքըր-
քըրվեց նրանով, այնինչ պապի բո-
ւոր վոքդիները, աղջիկները, հարս-
ները, թոռները և թոռան զավակնե-
րը բոլորվում եյին քարտաշի շուրջը
և դիտում նրա մուրճի յուրաքան-
չյուր հարվածը: Սպիտակ քարը փը-
շրվում եր, թափվում գետնին և
ուպիտակացնում, ինչպես դաշտի ալ-
յուրը:

Իսկ Հովնաթանը թաց, գոլ և կա-
վի հոտով հաղեցած բրուտանոցի հե-
ռավոր անկյունում խաղում եր կալի
մի քառասյին զանգվածի հետ:

Մի որ Յերեմիան մոտեցավ իր
վորդուն:

— Ի՞նչ ես չինում:

— Նայիր, ինչի՞ յե նման, — պա-
տասխանի փոխարեն հարցրեց Հով-
նաթանը:

Հայրը յերկար դիտեց և, վո'չ մի
բանի չնմանեցնելով, ասաց.

— Վո'չ մի բանի նման չե, վո'րդի:
Երբմաքարը վերջնականապես ձե-
վավորվեց: Քարտաշը շերմաքարի
մրա, կանաչ յերակներից ազատ մի
կետում, քանդակել եր բացված մի
մատյան ճաշոցի մեծությամբ, վոք-
անդ պետք ե դրվեր տապանադիրը,
քանդակել եր նաև մի դինու փարչ,
զավը կողքին, խաղողի մի վողկույդ
վորթատնկի տերեւներով, իսկ չիբ-
մաքարն ամբողջ ձևավորված եր
իրեւ աղյուսներով շարված մի պա-
տի մասը:

Անդրեասի անդրանիկ վորդի Յե-
րեմիան խորհուրդ արավ իր յեղ-
բայրների հետ ի՞նչ դրել այդ բաց-
ված մատյանի յերկու եջի վրա:

Յերկար խոսեցին և յերկար վիճե-

ցին, իրիկունը նստեցին և առաջոտ-
յան կապտանվուն լույսին բաժանվե-
ցին և չկարողացան վորեւե յեզրակա-
ցութեան դալ: Վերջապես վորոշեցին
կանչել դաշտի ամենահասակավոր
վարժապետին և խորհուրդ հարցնել:
Վարժապետը յեկավ, թանձր գինի
խմեց, ձաւարի հետ շաղված հում
միս կերավ՝ վրան կարմիր և կծու
պիպառ ցանած՝ պատմեց թե՛ վոր-
տեղ և յե՛րբ եր առաջին անգամ հան-
դիպել լուսահոգիին, ի՛նչ զրույցներ
եր ունեցել նրա հետ, մինչև անգամ
նա հաստատապես առաց թե՛ վոր-
տեղ ե գտնվում այժմ նրա հոգին:

Յերբ վարժապետը խոսեց նրա հո-
գու մասին, բոլորը վտի կանգնե-
ցին և խաչակնքեցին:

Ի վերջո Յերեմիան հարցրեց.

— Ի՞նչ գրենք գերեզմանաքարի
վրա:

Վարժապետը մատը տարաւ քուն-

քին, մի պահ լռեց, դա նրա մտածե-
լակերպն եր, և ասաց.

Աստ. Խանգչի
Առաջին բրուտը յերկրի
Անդրեաս

Ծառա Հիսուսի Քրիստոսի
վորդի Դավթի և Մարիամի

Բոլորը վտի կանգնեցին, խոնար-
հեցին գլուխները, խաչակնքեցին
լուռ: Լսվեց ծանր դռան բացվելը և
լսվեց դաշտի քամու յերգը, վոր դա-
ւարվում եր ծառերի, վորթատնկերի
և բարձր, մարդահասակ խոտերի
մեջ:

Քարտաշը փորագրեց որը բոլոր:

Հաջորդող կիրակին, Անդրեասի
հոգու համար մատուցված պատա-
րակեց հետո, հավաքվեցին պապի
բոլոր վորդիները, աղջիկները, թոռ-
նները, թոռների դավակները, վերց-
րին շիրմաքարը, անցան հեղեղատը,
հանդչեցրին շիրմաքարը Դավթի և

Մարիամի վորդի Անդրեասի աճյուն-
ների վրա:

— Ո՞ւր ե չովնաթանը, — հարց-
րեց Յերեմիան:

— Բրուտանոցում, — պատասխա-
նեց մեծ հարսը:

— Ի՞նչ ե շինում:

— Ո՞վ ե խմանում, — ուսերը բարձ-
րացնելով պատասխանեց մեծ հարսը:

Բոլորը վերադարձան:

Շիրմաքարը մնաց մենակ:

Յերեմիան մտավ բրուտանոցը:

Չովնաթանը նստել էր չարխի կող-
քին, ձեռքը դրած չարխի վրա, գը-
լուխը կախ, հոգնած և անքուռ:

Հայրը մոտեցավ չովնաթանին,
պատրաստված խոսիլ կշտամբելու

պապի այն թոռանը, վորին պապն
ամենից շատն էր սիրում և վորը ներ

կա չգտնվեց նրա շիրմաքարի հանդ-
չեցնելուն, բայց յերբ տեսավ չարխի

վրայի կավի զանդվածը, աղչահար
կանդ առավ:

Կավն արդեն ձե էր ստացել և վո-
րոշ չափով նմանվում էր պապին:

— Չովնաթա՞ն... բացականչեց Յե-
րեմիան:

Չովնաթանը բարձրացրեց գանդ-
րահեր գլուխը և ժպտաց կապույտ և

հոգնած աչքերով:

— Հայրի՛կ, — կերկերաց Չովնա-
թանը, — ուզում եմ, վոր պապն ապ-
րի:

— Պապի վողջ արևը քեզ լինի,
վո՛րդի, — չնձաց պապի անդրանիկ

վորդին:

Յերեմիան դիտեց իր հոր փակված
աչքերը, ինչպես մեռած ուրը, դիտեց

նրա յերկար և խիտ հոնքերը, յերկար
մազերը, բաց և լայն ճակատը,

կուրծքը ծածկող միրուքը և մի ձեռ-
քը, ուռած յերակներով, վոր անկախ

թեփեց, հանդուժում էր կրծքի վրա:

— Չովնաթա՞ն... նորից բացական
չեց աղչահար հայրը, դո՞ւ չինեցիր:

— Այո՛, — պատասխանեց չորսնաս-
թանը և ժպտաց կապույտ աչքերով:

Առաջին անգամ իր կյանքում Անդ-
րեասի վորդի Յերեմիան անդրադար-
ձավ կալի այդքան աղնիվ ոգտա-
դործման: Նա յերբեք չէր մտածել,
վոր կավը, բացի թասերից, դալե-
րից, վարչերից և աղյուսներից, կա-
րելի յեր ոգտադործել և անմահու-
թյան համար:

Յերեմիան, իբրև արձան, միայն
տեսել էր Գրիստոսի խաչելությունը:

— Ի՞նչ անենք այս...

Յերեմիան կանգ առավ, չկարողա-
ցավ խոսքը վերջացնել, վորովհետև
մինչև անգամ չիմացավ, թե ի՞նչ ա-
նուն պետք է տալ, վո՛չ աման եր,
վո՛չ դավ և վո՛չ ել կուժ:

— Արձանը, — ասաց չորսնասթա-
նը:

— Այո՛, արձանը, — չնչաց Յերե-
միան:

— Տանե՛նք և թրծե՛նք:

Յեւ հայր ու վորդի տարին կավը
դրին հնոցի մեջ և գիշերը բոլոր վա-
ռեցին հնոցը:

Վո՛չ մի կիրակի իրիկուն հնոցը չէր
վառվել: Յերբ ծուխն ամպի նման
բարձրացավ, բոլորը դարձացան:

Առաջոտյան նրանք վերադարձան
տուն և քնեցին:

Նրանք դարձեցին միջորեյին,
դարձեցին և վաղեցին հնոցը, բարձ-
րացան պատերի վրա, հնոցը դեռ
տաք էր, բայց տեսան, վոր պապի
կավը թրծվել էր, կարմրել, քնչպես
յեփած ճակնդեղը:

— Թո՛ղ մնա, մինչև իրիկնային քա-
մին բարձրանա և սառեցնի, — ասաց
հայրը:

— Թո՛ղ մնա, — ասաց վորդին:

Յերեկոյան, յերբ քամին բարձրա-
ցավ և սառեցրեց հնոցը, նրանք դուրս
հանեցին կիսանդրին և դիտեցին:

Չորսնասթանը տեսավ և տխրեց, նրա
հոգին կարծես մուտք դործեց դեպի

գիշերը, իսկ Յերեմիան ուրախ եր,
վորովհետեւ վռչինչ չնկատեց, նա
միայն հափշտակվեց հորը մեծ ճա-
կատով, խիտ հոնքերով և կուրծքը
ծածկող միբուքով:

Կիսանդրին մի քիչ այլանդակվել
եր՝ թաց-թաց թրծելու պոտճառով:

Հաջորդ կիրակին նորից հավաք-
վեցին պապի բոլոր վորդիները, աղ-
ջիկները, թոռները, թոռան զավակ-
ները, հարսներն ու փեսաները, դրկի
ցին պապի կիսանդրին, անցան հեղե-
ղատը և դրին այն սպիտակ և կանաչ
շերտակներով շիրմաքարի գլխավերե-
վը:

Յեւ վաշտեցիները բոլոր, զարմա-
ցած և հիացած, դնում եյին խումբ-
խումբ տեսնելու կիսանդրին, տես-
նում եյին և կարդում տապանադի-
րը՝

ԱՆԴՐԵԱՍ

ՎՈՐԴԻ ԴԱՎԹԻ ՅԵՎ ՄԱՐԻԱՄԻ

Ժ

Թե վո'րաեղից և ի'նչպես Հովնա-
թանը սովորել եր քանդակել՝ բոլորի
համար մնաց զաղտնիք, բայց Հովնա
թանը յերկար եր աշխատել, բոլորից
դադանի, հափշտակությամբ և ներ-
քին անխմանալի մղումով:

Նա տեսել եր յեկեղեցում Գրիստո-
սի իսաչելության արձանը, տեսել եր
հրեշտակների արձաններ թիվերով և
սեռի, վոքրիկ, վարդի կոկոնի նման
թարմ նշաններով, տեսել եր նաև լե-
ռան քաղաքի հին ամրոցում կոտոր-
տված արձաններ, յերբմն գլուխ-
ներ՝ առանց մարմնի, յերբմն մար-
միլներ՝ առանց գլխի, վորոնք բո-
լորն ել հավաքվել եյին մի մութ
սենյակում: Կային արձաններ և ամ-
րոցի պատերի և պարխաղների վրա,
բարձր, ելի կոտորտված, աղճատված
փճակում:

Յեւ ամեն տեղամ, յերբ Հովնա-

Թանը տեսել եր այդ բեկորները նրա մանկական հոգին խայտառացել եր խորր ուրախությամբ, այդ խայտառացին հաջորդել եր ներքին, Թաղուն մի դող, վորն սկիզբն եր ստեղծագործության և վորին բոլորովին անծանոթ եր նրա գիտակցությունը:

Յեւ բրուտանոցում, բոլորից բացարձակապես դադանի, Հովնաթանը շինել եր ձեռքեր, գլուխներ, վոտներ, փոքր, չատ փոքր մեծությամբ և չեւ համարձակվել ցույց տալ հոգր կամ հոր յեղբայրներին, մինչեւ անգամ ցույց չեւ տվել պապին, վորն իրեն այնքան սիրում եր, վորն իրեն անպայման կքաջալերեր անսահման չափով: Բացի մարմնի այս մասերից՝ նա կավից սարքել եր մի փոքրիկ սայլ, ճիշտ նման իրենց սայլին՝ գույք յեղներով: Հովնաթանը քանդակել եր նաև դանադան տեսակի պտուղներ, տերեւներ, քանդակել եւ Քրիստոսը խաչի վրա:

Յեւ ահա պատանի Հովնաթանը, ցնցված պապի մահվամբ, տողորված նրան անմահացնելու բռնոն տենչով, հանդիման քանդակել և նրա կիսանդրին:

Պապի կիսանդրիից հետո՝ Հովնաթանն սկսեց զբաղվել արձաններ շինելով այլևս համարձակորեն:

Նա չեւ տեսել վո՛չ մի վարպետի ձեռք, նա չեւ լսել վո՛չ մի վարպետի հրահանդ: Նա մինչև անգամ կարծում եր, վոր վո՛չ վոք աչ խարհում կավից արձաններ չեւ շինել, այլ շինել ելին ուղղակի քարից կամ բրոնզից և վոր կավից արձաններ քանդակելու գյուտը բացարձակապես պատկանում եր իրեն, վորովհետեւ նա չեւ տեսել արձանի ստեղծման վո՛չ մի պրոցես: Ահա քարտաշն ել շիրմաքարը ձեւավորեց ուղիղ քարից:

Այսպիսով քանդակելով՝ Հովնաթանը ըմբռնեց մարմնի ձևերը, հա-

սարակ աչքերով աննշարեւի խորությունները, բարձունքները և ծալալները:

Պապի կիսանդրիից հետո՝ հայրն սկսեց ուշի ուշով հետեւել վորդու աշխատանքներին, նրա սմենս-փոքրիկ փորձերը խորը հրճվանքով եյին լցնում նրան, բայց միաժամանակ մտածում էր. «Հովնաթանը յեղալ տառնեութը տարեկան, յես և յեղբայրներս հոգնած ենք, լավ կլինե՞ր Հովնաթանն անցներ չարխի դլուխը, շինե՞ր կուժեր, թասեր, դալեր և փարչեր»:

Մտածում էր Յերեմիան, բայց վիշինչ չէր ասում Հովնաթանին, թող նկլով, վոր նա անի, ինչ սիրտը կուղի: «Դեռ ուժ կա վոսկորներին մեջ, դեռես կարող եմ աշխատել», — ասում էր նա:

Բայց հորեղբայրները, վորոնց վորդիները կալն եյին արորում բորիկ վոտներով, հնոցն եյին վառում, ավաղաններից կալն եյին բարձ-

րացնում սայլերը, մեջքերով աղյուսները կրում՝ բողոքում եյին, վոր Հովնաթանը դատարկ բաներով և զբաղվում և չի աշխատում, վորովհետեւ բրուտանոցը և վողջ բրուտային առեւտուրը պատկանում էր բոլորին:

— Յերեմիա — ասում եյին յեղբայրները, — վորդիդ անպետք է, դլուխ շինելը ո՞ւմ փորը կը կշտացնի, աշխատել է հարկավոր, թո՛ղ անցնի չարխի դլուխը:

Յերեմիան չէր կարող ասել, վոր Հովնաթանը անկարող է աշխատելու չարխի վրա, վորովհետեւ նա յերեմիան պատեցնում էր պապի չարիւն և հիանալի անոթներ շինում:

Յերը բողոքները շատացան, և յերը Հովնաթանը տեսալ հորը խեղճացած այդ բողոքներից՝ անցալ պապի չարխի դլուխը և նրա մատներին տակ լարծուն կալն ստացալ սքանչելի ձեւեր: Նրա շինած անոթ

ները բոլորովին այլ ձևով ունեյին մյուսների շինածներից, նրա անոթներինց յուրաքանչյուրն ել տարբերվում եր մյուսից, նա չէր կրկնում վո՛չ մի ձևով, բայց յերկար չէր աւելում, ձանձրանում եր, թողնում չարխը, քաշվում բրուտանոցի հետ վոր մի անկյունը և սկսում կառուցել մի դայրացած բոռնոցք, վոր ցցվում եր դուրս կալի քառսայլին դանդաժից, մի կռացած և հոգնած մեջք, մի դլուխ, և այլն:

Նրա կերտած դլուխները նման եյին իր գլխին, վորովհետեւ գլխի ձևովը վերցնում եր նա միայն իր գըլխից, վորը դիտում եր մի կտորած հայելուց:

Քանի Հովնաթանի շինած անոթները հարզ եյին ստանում շուկայում, հորեղբայրներն այնքան բարձրացնում եյին բողոքը և պահանջում եյին, վոր Հովնաթանը չարխի վրա վո՛չ թե պատահաբար աշխատի, այլ

արեւձածադից մինչեւ արեւամուտը: Բողոքում եյին և հորեղբորվոր-դիները:

— Հովնաթանը վերի արտի ցորե՞ն և, ի՞նչ և, մենք ե՛ւ ենք, իսկ նա ձի՞յե, ի՞նչ և:

Բողոքները դառնում եյին անտանելի, մանավանդ յերբ սկսվում եր քաղաքում կառուցումների շրջանը:

— Աղյուս են ուզում, Յերեմիա, — ասում եր յեղբայրներից մեկը, — իսկ Հովնաթանը չի աշխատում, ամէլի լալ և իրարից բաժանվենք, մենք՝ մերը, դուք՝ ձերը, յեղբայրն էլի յեղբայր:

Յերեմիան բռնում եր Հովնաթանի դլուխը, աչքերը ձգում նրա աչքերի կապույտ լճակի մեջ և ասում.

— Հովնաթան, վո՛րդի, աղյուս են պահանջում:

Յեւ Հովնաթանը, հուսահատ և տրիտը, վերցնում եր փայտե նախնական քառակուսի շրջանակը, բորիկա-

նում և արեւածագից մինչև արեւ-
մայր աղյուս թափում :

Յերեկոյան յերբ բոլորը ուտում ե-
լին թանե սպասը և վեր կենում ,պառ-
կում , քնում , Հովնաթանը , կառուրի
վրա սլառկած իրիկնային հովից դուրս
ցած անկողնում , աչքերը հառում եր
սլաղսլաղուն յերկնքից կաթող աստղե-
րին , աչքերը լցվում էյին արցունքով :

Մայրը մտաենում եր վորդուն ,տես-
նում նրա արցունքը , շոյում եր դուռ-
իւր և հարցնում .

— Հովնաթա՛ն , մատա՛ղ , ինչո՛ւ
յես լաց լինում :

Հովնաթանը սլառասխանում եր ,
ինչպես հինգ տարեկան մանուկը .

— Յես աղյուս չեմ թափի :

— Հայրդ ծեր ե , վորդի , նրան
սլառտական ես ունել :

Հովնաթանը նայում եր դեռ յերի-
տասարդ մորը լուռ և տխուր :

Յեւ մայրը չիթում եր կապույտ

աչքերի արցունքը կապույտ յերկնքի
աստղի հետ :

Սառչում էյին արցունքները , ինչ-
պես մարած աստղերը , քունն իջնում
եր Հովնաթանի հոգնած մարմնի վրա ,
մայրը հեռանում եր ,համբուրելով ա-
րեւից յեփած նրա ճակատը :

Առավոտյան Հովնաթանը վեր եր
թռչում անկողնուց , յերբ դեռ լուս-
աստղն եր շողում յերկնքում , ինչպես
մարգարիտը փիրուզյա ֆոնի վրա ,
վազում եր բրուտանոց և սկսում եր
սեփական աշխատանքը :

Կավի գովուլթյունը խնդուլթյամբ եր
վառում նրա արյունը :

Հայրը դալիս եր բրուտանոց , մո-
տենում Հովնաթանին և դիտում նրա
աշխատանքը : Ահա մի ձեռք , վոր
դուրս եր ցցվել կավի մութ զանգվա-
ծից , յերկու յերեք անգամ ավելի խո-
շոր , քան բնական մեծությունը՝ ու-
ռած յերակներով : Հայրը կարդում եր
այդ ձեռքի վրա կես դարու չափ ֆի-

դիքական աշխատանք կատարող մի մարդու վողջ կենսագրությունը, պատկերացնում եր քամուց և արեւից այրած նրա ճակատը, կոպտացած և կռացած նրա մեջքը: Հայրը գլուխն ուրորում եր ներքին հրճվանքով և միաժամանակ խորը տարակուսանքով, նա զգում եր, վոր վորդու աշխատանքը մի բան է, բայց լինչ բան է, չեր կարողանում ասել: Մի Ժպիտ, հեղասահ առվակի նման, գալիս, տարածվում եր նրա գեմքի վրա և ինչ վոր լուսավոր մի ալիք հոսում եր, նույնպէս հեղասահ առվակի նման, նրա հոգու մթության մեջ:

Բայց յերբ բրուտանոց եյին լցվում հորեղբայրներն ու հորեղբորվորդիները և խոժոռ նայվածքներ եյին նստում Հովնաթանին, նա շորով փաթաթում եր աշխատանքը, թողնում, մոտենում պապի չարխին, վոր այլևս իրեն եր պատկանում: Չարխը դառնում եր աշխույժ, Հովնաթանի մաս-

ների տուկ կալն ստանում եր նորանոր և ապշեցուցիչ ձևեր:

Բայց Հովնաթանին այլուամ եր մարմնի ձևերի այլադան դադարներիցները: Գիշերները նա մտնում եր բրուտանոցը: Վոչ վոք չկար: Բայց Հովնաթանին թվում եր, վոր չնչում ե կալը: Մերկանում եր, վառում մոմը և մոմի ուրորուն լույսով դիտում իր մարմինը և տեսնում եր, վոր մարմնի վոչ մի կետը չի սառչում, այլ անվերջ փոփոխվում է, խորությունների և բարձրությունների անհուն մի յեկեղեջ, բայց յերբ միենուլն մոմի լույսով դիտում եր իր ձևակերպած մարմնի մի մասը, դանում եր, վոր դոյու-թյուն չունի կենդանի մարմինը, ինքը ձևավորել եր մարմնի ընդհանուր յերևույթը:

Յերիտասարդ բրուտար, վոր ձգտում եր քանդակագործ դառնալու, վո՛չ մի դադարվար չուներ մողելի մասին. բայց զգում եր, վոր յեթե մեկը լինի

և նրանից վերցնի մարմնի ձեւերը՝
աւելի ճիշտ կը լինի: Մարմնի մասե-
րը նա քանդակում եր իր մարմնից՝
հայելու մեջ նայելով և Հովնաթանն
զգում եր, վոր դա բավարար չեր:

ԺԱ

Յեւ Հովնաթանը յերկար և չարչա-
րալից յերեմակայությունից հետո՝
ինչպէս միշտում պայծառացող տե-
սիւք, դտաւ առկայծող ճրագը:

Մի յերեկո, կտուրի վրա, մաքուր
յերկնքի տակ, այն Ժամին յերբ մա-
նուկները պառկած զով և սպիտակ
անկողիններում մի աստղ են մտքե-
րում պահում, վոր մյուսները գըտ-
նեն, Հովնաթանը մոռեցաւ իր փոք-
րիկ յեղբորը, չոյեց նրա գլուխը, վոր
նույնպէս գանգրահեր եր և ասաց.

— Ամենաշատը ի՞նչ ես սիրում,
Դավիթ:

— Ձի,— պատասխանեց Դավիթը:

— Վաղը քեզ ձի նստացնեմ:

Դավիթը թողեց աստղերի խաղը,
վաթաթվեց պինդ մկաններով իր յեղ-
բորը խելահեղ ուրախությամբ:

— Բայց առավոտյան կանուխ պի-
տի զարթնես, մի բան պիտի ասեմ,
անես, կեսորին քեզ ձի կնստացնեմ:

— Կզարթնեմ,— խոտացաւ Դա-
վիթը:

Գիշերը, յերբ աստղերը կախվե-
ցին յերկրի կտուրներէ և ծառերի
վրա, իբրեւ արեւի փշուրներ, որոր-
վեց Դավիթը ձի նստելու յերազով և
մանկական ջինջ յերազում լսեց ձիու
վրջուճը:

Առավոտյան, յերբ Հովնաթանը
զարթեցրեց Դավիթին, կապույտ լույս
եր, առավոտյան սղոխն որորում եր
տերեւները, վոչ մի շան հաջող,
միայն լսելի եր բնության շնչումը:

Հովնաթանը բաց արաւ բրուտանո-
ցի ծանր դուռը: Մտան ներս:

— Ձին այստե՞ղ ե, — հարցրեց Դա-
վիթը:

— Վո՛չ,— ասաց Հովնաթանը և
ժպտաց յեղբոր միամտութեան վրա:

— Ապա վո՞րտեղ ես:

Հովնաթանը, առանց սլառասխա-
նելու, դնաց, կավ բերեց, դարսեց ի-
րար վրա բրուտանոցի հեռավոր ան-
կյունում դրված իր կավակալի վրա:

— Դավիթ,— ասաց Հովնաթանը,
— յես ուղում եմ քեզ քանդակել, շո-
րերդ հանիր և աշտեղ կանգնիր:

Դավիթն իսկույն հնազանդվեց:

Հովնաթանն սկսեց քանդակել: Ա-
ռաջին անգամն եր, վոր մարդու մարմ
նի կենդանի ձևերը հայտնաբերվում
եյին իր աչքերի առաջ: Քանդակում
եր նա արտդ և հափշտակված:

Դավիթը, մերկ և անշարժ, մըր-
սում եր բրուտանոցի ցուրտ խոնա-
վությունից, բայց Հովնաթանը չեր
զգում այդ: Դավիթն ինքն եւ չեր
անդրադառնում, վորովհետեւ ապշա-
հար և զմայլագին դիտում եր ձեւ-
վորվող կավը:

Հանկարծ բաղխվեց բրուտանոցի
դուռը:

— Հագի՛ր,— ասաց Հովնաթանը և
ինքը թաց շորով ծածկեց կավը և բաց
արավ դուռը:

Ներս մտան հայրը և հորեղբայրնե-
րը: Յերեմիան զարմացավ, տեսնե-
լով Դավիթին բրուտանոցում բրուտ-
ներից առաջ:

— Ինչո՞ւ յես յեկել,— հարցրեց
հայրը:

— Ձի պիտի նստեմ,— պատասխա-
նեց Դավիթը կերկերուն ձայնով, վո-
րեվհետեւ դեռեւս դողում եր նրա ծնո-
ւոր ցուրտ խոնավությունից:

Հովնաթանը կատարեց խոստումը:
Գեսորին նստեց նա ձին, կռացավ,
բռնեց Դավիթի թեւից, բարձրացրեց,
նստեցրեց իր առաջը, պինդ դրկեց և
խթանեց ասպանդակներով: Ձին թը-
ռավ աշնան վարած արտերով, վոր
կարմիր եր փխրուն և հոտավետ:

Դավիթն թվաց, վոր իր լսած հե-

քյաթներից մեկումն է, ահա հեքյա-
թի նժույգը, ինքը վրան, թեվերը
բացած, կուրծքն ուռած քամուց,
կայծակնարիւր աչքերով, սլանում է և
ահա կհասնեն ամպերին, կմխրճեն ի
րենց գլուխներն ամպերի սպիտակ
կույտերի մեջ:

Յեվ ամեն առաւոտ, կապտավուն
լույսին, Հովնաթանը և Դավիթը բաց
եյին անում բրուտանոցի ծանր դու-
ռը, մտնում ներս և սկսում աշխա-
տանքը:

Բարձրանում եր և հետզհետե ձեւ-
վորվում մի հասակ, առույգ և թե-
թեվ:

Վերջին օրը, յերբ Յերեմիան տե-
սավ մանկան արձանը, իր սեփական
մանկան, սեփական վարդու ձեռքով
կերտված, նայեց Հովնաթանին և աչ-
քերը լցվեցին արցունքով: Յերկար
ժամանակ եր նրա աչքերը, այրած
արեւից, քամուց և հնոցի բոցից, չեր
զովացել այսպիսի արցունքներով:

Վաստակավոր բրուտին թվաց, վոր
վերադարձան իր յերիտասարդու-
թյան օրերը, նրա ոնգունքները լայնա
ցան կավի հին և դգլխող բույրից:

Հովնաթանը չհասկացավ հոր ար-
ցունքների իմաստը:

— Ինչո՞ւ յես լաց լինում, հա՛յր,—
հարցրեց:

Անդրեասի վորդին չպատասխանեց,
դիտեց Հովնաթանի հասակը և որո-
րեց գլուխը:

— Հավատ չունես, հա՛յր— ասաց
Հովնաթանը:

— Հավատ ունեմ, վորդի, դրա հա
մար ել լաց եմ լինում:

Հովնաթանը հասկացավ հոր ար-
ցունքների իմաստը և յաթաթվեց
նրա վզովը:

Դավիթը վոչինչ չեր հասկանում,
նա միայն դիտում եր իրեն կավի
մեջ, աչքերը հառելով իր արության
կոկոնին, վոր շուտով պիտի ծաղկեր
և պտուղ պիտի տար:

Գարունը յերկար եր տևում, բայց ամառը վրա յեր հասնում հանկարծակի, մեկ ուրից մյուսը դաշտում շարժվում եր ողն ալիք-ալիք, շնորք, չվաքի տակ անգամ, լեզուները ձգում եյին դուրս և հեռոցով շնչում, ծառերի և խոտի կանաչը մուգանում եր, կարծես արեւիլ մոտիկանում եր յերկրին:

Յեւ մի ուր, ամառվա սկզբներում, միջոցեյի կիզիչ արեւի տակ, Հովնաթանը տեսավ իր քրոջը, Մարգարիտին, վոր լողանում եր վերի ավազանում, վորի գլխավերելում հանգչում եր պապը:

Մարգարիտը 16 տարեկան եր, իրենից մի քանի տարով փոքր: Հովնաթանը և Մարգարիտը, այդ միևնույն ավազանում, միասին շատ անգամ եյին լողացել, բայց վերջին տարիները բաժանվել եյին իրարից բնազդորեն:

Ավազանի ջուրը զուլալ եր, ջինջ, ինչպես արցունքը, նրա ալիքների տակ շողշողում եր Մարգարիտի մարմինը, ինչպես լուսնի ցուրը:

Մարգարիտը, տեսնելով յեղբորն ավազանի թմբի վրա, ամոթից սուզվեց ջրի մեջ, բայց, յերկար չգիմանալով, բարձրացավ վեր, կուչ յեկավ ջրի մեջ, ձեռքերով անդադար խփելով ջրին, վորպեսզի չսուզվի: Հովնաթանը չեր հեռանում, ապշահար կանգնել եր նա թմբի վրա:

— Հովնաթա՛ն, դնա՛ հեռացի՛ր: Հովնաթանը հեռացավ:

Նա գնաց, հասավ դաշտի մեծ խոտերին, նստեց նրանց յետելում և այնպես արավ, վոր չտեսնի քրոջը: Խոտն ուրուվում եր կեսորվա մեղմ և քաղցրարույր քամուց, դաչում նրա մազերին և յերեսին:

Հովնաթանն սկսեց մտածել— Մարգարիտն այն աղջիկը չեր, վորի հետ այնքան լողացել եր: Նա փոխվել եր

բոլորովին: Մանկությունից վռնիչ
չեր մնացել, կարծես մի ոտար, ան-
ծանոթ աղջիկ եր, վոր պատահաբար
ընկել եր իրենց ավաղանը: Նրա ըս-
տինքները, դողահար ջրի զովությու-
նից, կարծես թռչում էին ջրից
դուրս, մարմինը լցվել եր, կլորա-
ցել, վոսկորների վոչ մի հետք չեր
յերեվում:

Յեվ Հովնաթանը մտադրեց քանդա
կել քրոջը:

Արդյո՞ք կհամաձայներ Մարգարի-
տը: Այո՛: Մարգարիտը յեղբորը վո-
չինչ չեր մերժի: Յեվ բոցավառվեց
Հովնաթանի յերեվակայությունը,
նրան պատեց ստեղծագործության մի
նոր և անորինակ դող, մի աննախըն-
թաց սարսուռ:

Հանկարծ լսեց ջինջ և զիլ մի ձայն:
— Հովնաթա՛ն... Հովնաթա՛ն...

Հովնաթանը գլուխը բարձրացրեց
խոտերի միջից և տեսավ քրոջը, վորը
յեղնիկի թեթևությամբ վաղում եր

իրեն: Հովնաթանն ընդառաջեց նրան
և նրանք գիրկընդխառնվեցին:

— Մարգարի՛տ, — չչնջաց Հովնա-
թանը, — արի՛, քեզ տանեմ բրուտա-
նոցը և մի բան ցույց տամ:

Մարգարիտը բռնեց իր գանգրահեր
և կապուտաչյա յեղբոր ձեռքը և նը-
րանք քայլեցին դեպի բրուտանոցը:

Մարգարիտի մազերից քամվում եր
ջուրը, գալիս հասնում եր ծամերի
ծայրին, կախվում, ինչպես ցողը խո-
տից և տերեվից, և կաթում կրծքի և
ուսերի վրա:

Յերբ նրանք բրուտանոց հասան,
վոչ վոք չկար, բանթող եր, վորով-
հետեվ դողանջում եր մատուռի իրիկ-
նային զանգը:

Բացվեց բրուտանոցի ծանր դուռը:
Մարգարիտը դողդոջուն քայլերով
մտավ ներս: Նա դողում եր և իրիկնա
յին զովությունից, և՛ ինչ վոր անծա-
նոթ վախից:

Բրուտանոցի դուռը բացած ժամա-

նակ՝ Մարգարիտը նայեց յեղբոր աչ-
քերին և նրան թվաց, վոր յեբկու փոք
րիկ կանթեղներ են վառվում նրա սև
և խիտ հոնքերի տակից։

Յերբ նրանք կանգնեցին Դավթի
սքողված արձանի դիմաց, Մարգա-
րիտը շնչաց։

— Հովնաթա՛ն, վախենում եմ։

— Ինչո՞ւ։

— Ձեմ իմանում։

Հովնաթանը ժպտաց։

Այս ժպիտը սրտապնդեց տասն և
վեց տարեկան աղջկան։ Տասն և վեց
տարեկան աղջիկը վո՛չ կին և, վո՛չ
աղջիկ։ Այդ տարիքի աղջկա ներքին
եյությունը տարտամ և, անորոշ ըզ-
դացումների մեջ տարուբեր, մեկ՝
կին և, մեկ՝ աղջիկ։ Ահա լսում ե նա
մի ձայն, դյուր թիչ մի ձայն, բայց չի
իմանում թե վո՞ր տեղից յեկավ, կար
ծես մեկը դա՞նում ե իրեն, ընդոստ
յետեւ և դառնում, խռովահույզ և
սրտատրուի, վոչ վոք չկա, արդյոք

քամի՞ն եր, վոր թափահարեց և ան-
ցավ։ Դա մի անխմանալի խաղ և, վոր
չարունակվում ե, մինչև աշխարհը
մերկանա նրա առաջ, մինչև սպառո-
վի թանձր քողը, մինչև ծագի կյան-
քի արեգակը և արյունախինդ սրերով
սպառառուի այն մուկ գիշերը, վոր
արհավրալից բարձրանում ե յուրա-
քանչյուր աղջկա հոգու և սրտի դի-
մաց։

Հովնաթանը քաշեց շորը կավի վրա
յից։ Մարգարիտը ճչաց և փաթաթ-
վեց յեղբորը։

— Դավիթն ե։

— Այո՛, Դավիթն ե։

Հովնաթանը նրան պտտացրեց ար-
ձանի բոլորաիբը և դիտեց քրոջ հե-
տըհետե պայծառացող աչքերը։ Նրա
վախի տեղատվության հաջորդեց ու-
րախության և վստահության մի բար-
ձրը մակընթացություն։

— Մարգարի՛տ, ուզում եմ քե՛զ ել
քանդակել։

— Այսպե՞ս :

— Այո՛, ա՛յսպես :

— Հայրիկը, մայրիկը... չչնջացին
քոջ վարդապետին շրթունքները :

— Վո՛չ վոք չի տեսնի, առավոտնե-
րը, աշխատանքից առաջ, կիրակի
որերը, հետո դու իմ քույրն ես :

— Դու իմ յեղբայրն ես, — ասաց
Մարգարիտը և գրկեց յեղբորը :

Յերբ Հովնաթանը փակեց բրուտա-
նոցի ծանր դուռը՝ արեգակի վերջին
շողերը հեռանում ելին դաշտի բարձ-
րաբերձ ծառերի դադաթներից, կը-
տուրների կարմիր կղմինդրներից,
խսկ արեւմտյան յերկնքից մաղվում
էր անթեղված կրակների մանի
շակապետին մոխիրը :

ԺԲ

— Յերկու ուր ել և կը վերջացնե՞մ
քո արձանը, Մարգարիտ, — ասաց
Հովնաթանը և շորը քաշեց կավի

վրա : Նրան թվաց, վսր լուսինը փա-
թաթեց ցեխոտ փալասի մեջ :

Նրանք դուրս յեկան բրուտանոցից :
Գիչ անց՝ Յերեմիան յեկավ բրու-
տանոցը, թեև կիրակի եր և աշխա-
տանքի ուր չէր, նա մոռացել էր ջրել
կավի մի խոշոր կույտ, վորը հարկա
վոր էր առավոտյան աշխատանքի
համար :

Յերբ Յերեմիան ջրեց կավը և ծած-
կեց մեծ և թաց սավանով, ցանկա-
ցավ նորից տեսնել իր փոքրիկ Դավ-
թի արձանը : Նա շորը քաշեց ար-
ձանի վրայից և մի պահ ասլահար
կանգ առավ : Ո՞վ էր այն անամոթ
աղջիկը, վոր մերկացել էր իր վորդու
առաջ և թույլ էր տվել նրան, վոր
որերով դիտեր իր մարմնի յուրաքան
չյուր ծալքը :

«Թերևս յերեակայությամբ ե քան-
դակել», մտածեց Յերեմիան, բայց
վո՛չ, այնքան կենդանի էր իր աչքերի
սռաջ բարձրացած մերկ մարմինը :

Նա դարձավ դեմքի կողմը և հանկարծ ճանաչեց անամոթ աղջկան: Արյունը վայրկենապես խուժեց Յերեմիայի դուռնը, նրա դեմքը և ականջները կարմրեցին, աչքերը կարծես պատրաստ էին արյուն կաթելու իսկ մարմինն ամբողջ դողում էր զայրույթից:

Յեվ հանկարծ ամեն ինչ մշուշվեց նրա աչքերի առաջ և ձեռքերը, ինչպես զոհի վրա հարձակվող վոճրագործի ձեռքերը, շարժվեցին կատաղությամբ: Մի հարվածով այլանդակեց դուռնը, սեղմեց կրծքերը և տափակացրեց, կտրեց թիվերը և թեփեց իր կովով ծածկեց իր անամոթ աղջկա մերկությունը, տրորեց մարմնի բոլոր մասերը, վերածեց ամեն ինչ քառասյին դանդաղածի, սոսա փաթաթեց չորով և սկսեց քայլել դեպի դուռը: Ձեռքը յերկարեց դռան՝ բաց անելու՝ բայց հանկարծ սկսեց լաց լինել մանուկի նման: Նա դղում էր,

վոր խորտակել էր մի ամբողջ կյանք, բայց դղում էր նաև թե ինչո՞ւ չկարողացավ զսպել իրեն:

Յերբ յեղբայրները մտան բրուտանոցը, դռան Յերեմիային տխուր և մոռյալ, կարծես նրա աչքերի առաջ դրված լինեի իր մի թանկագին հարազատի դադաղը:

— Յերեմիա՛, ինչո՞ւ տխուր ես, հարցրեց յեղբայրներին մեկը:

— Տխուր չեմ, շատ ուրախ եմ, ասաց Յերեմիան և ցավագին ժլատաց:

Ասլա նա վեր կացավ և մոտեցավ չարխին, վտաններն սկսեցին շարժվել համաչափ ութմով, ինչպես կես դարուց ավելի: Մի քանի անոթ ձևավորելուց հետո՝ նայեց պապի չարխին և տեսավ Հովնաթանին, վոր աշխատում էր, շինում էր բարձր մի ջրաման, վոր շատ նման էր մարդկային հոտակի: Յերեմիայի ձեռքերը թուլացան՝ տեսնելով Հովնաթանի անդոր

թուխոյունը և անդիտակցութիւնը կա
տարւած Վոճրի:

Բանթողին Հովնաթանը մոտեցաւ
հորը, միամիտ և անդիտակ, բայց հայ
րը չկարողացաւ նայել վորդու աչքե-
րին:

Հաջորդ առաւոտոյան Հովնաթանը
և Մարգարիտը սողոսկեցին բրուտա-
նոցը:

Հովնաթանը բաց արաւ շորը և ճը-
չալով դրկեց արձանի ծամածուած
վոտները, ճակատը հանդէցնելով
թաց կալին:

Մարգարիտը վաղեց դեպի յեղբայ-
րը, բռնեց նրա գլուխը, սեղմեց կրծ-
քին և հարցրեց.

— Ո՞վ ե արել:

— Հայրիկը, — չչնջաց Հովնաթա-
նը և թափեց արցունքները կալի
վրայ:

Լռութեան մեջ լսվում եր յեղբոր և
քրոջ հեկեկանքը:

— Գնա՛ տուն, — ասաց Հովնաթա-
նը քրոջը:

Մարգարիտն սկսեց քայլել գոգնո-
ցով սրբելով արցունքները:

Հանկարծ Հովնաթանը կանչեց.

— Մարգարի՛տ:

Գուրը յետ դարձաւ:

— Ել քեզ չեմ տեսնելու, մնաս բա-
րով:

— Հովնաթա՛ն, — հեկեկաց Մար-
գարիտը:

— Համբուրի՛ր Դավթին և մայրի-
կին:

Մարգարիտն շտապեց տուն, դուռ-
չանալով, վոր հայրը չտեսնի իրեն:

Հովնաթանը վեր կացաւ, դանդա-
չյունով քայլեց դեպի դուռը,
նստեց դռան յետևը, գլուխն առնելով
յերկու ձեռքերի մեջ:

Բացվեց բրուտանոցի դուռը:

Հովնաթանը գլուխը բարձրացրեց և
տեսաւ հորը: Հայրը վռչինչ չասաց
և քայլեց դեպի չարխը: Հովնաթան
նը ձայնեց.

— Հայրի՛կ...

Յերեմիան կանգ առավ:

— Յես զնում եմ ոտար յերկիր, —
սաց Հովնաթանը վոտի կանգնելով:

— Գնա, ինչ հարկավոր չես անա-
մոթ վորդի, — կարճ կտրեց Յերե-
միան:

Հովնաթանը քայլեց դուրս:

Յերեմիան մոտեցավ չարխին, դրեց
կալն առաջը, նստեց, բայց վոտը
չչարժվեց, մատները կապարացան:
Նրան ահավոր կերպով մտահոգում
էր դանդրահեր և կապուտաչյա վոր-
դու ճակատագիրը:

«Ոտա՛ր յերկիր...», Յերեմիան
ցնցվեց, խորասուզվեց մտքերի մեջ
և, հանկա՛րժ, վեր կացավ, վաղեց
տուն, յեղելությունը պատմեց կնոջը՝
այն խորագույն հույսով, վոր կինը
կմիանա իրեն և ինքը կը գտնի իր
մխիթարությունը:

— Վո՛չ մի անամոթություն չկա,
յեղբայր և քույր են, — ասաց Հովնա-

թանի և Մարգարիտի հարազատ մայ-
րը:

— Լռի՛ր, կի՛ն, — կշտամբեց Յերե-
միան, — ճիշտ ե ասած Ս. գրքում —
ամենայն կին բող ե:

Կինը լռեց, յերկնքի կրակը կարող
էր թափվել իր գլխին:

— Գնում ե, թո՛ղ գնա, — վերջաց-
րեց հայրը, բայց լսեց իր սեփական
հոգու հեկեկանքը:

— Ո՛ւր ե Դավիթը, — հանկարժ հար-
ցրեց նա:

Կանչեցին Դավթին:

— Ս'ա այս մի քանի վոսկին, գնա՛
նստի՛ր մեծ ճանապարհի ծայրին, Զոր
Աղբյուրի մոտ, Հովնաթանը վոր դա-
տուր նրան և ասա՛՛ բարի ճանա-
պարհ:

— Յես ել գնամ, — աղաչեց մայրը:

Յերեմիան միայն աչքերի խոլորտեց
կնոջ վրա: Կինը լռեց և փակեց պա-
տին: Տղամարդու խոսքն որենք էր
և այդ որենքը հաստատել էր ինքը՝
աստված:

Մարգարիտը լսում էր այդ բոլորը վարագույրի յետևից։ Յերբ Դավիթը դուրս ցատկեց վազելու դեպի մեծ ճանապարհը, Մարգարիտը կտրեց նրա առաջը և ասաց.

— Դավիթ, սպասիր, յես ել եմ գալիս։

Մարգարիտն իջավ ներքնահարկը, վերցրեց Հովնաթանի սայտակեղենները, ծրարեց, դուրս յեկավ և ասաց.

— Գնա՛նք, Դավիթ։

— Համբուրի՛ր նրա կապույտ աչքերը, — չչնջաց մայրը Մարգարիտին։

Զոր Աղբյուրը հին մի կառուցում էր, նրա ջուրը վազելիս ե յեղել առյուծի և վազրի բերաններից, վորոնք դեռ մնացել էյին գրեթե անվթար, միայն, անժամանակ թվականներից իվեր, ավերվել էր աղբյուրի ակը և վո՛չ վոք, վո՛չ մի իշխող չեր մտածել վերանորոգել և կենդանացնել այն։ Ժամանակի ընթացքում առասպել էր հյուսվել նրա շուրջը։ Ասում էյին,

վոր գիշերները, և ամեն գիշեր, միայն մի ակնթարթ, վազում ե ջուրը և կտրվում և յեթե վորևե մեկը հասնի այդ վայրկյանին և խմի հոսող ջրից՝ անմահ կը լինի։ Վո՛չ վոք, անժամա նակ թվականներից իվեր, չեր հասել այդ ակնթարթին, մինչև անդամ նըրանք, վորոնք գնացել էյին մայրամուտին և սպասել մինչև լուսաբաց, չեյին կարողացել ըմպել հոսող ջրից, վորովհետև քնով էյին անցել և անմահության ակնթարթը թռել էր։

Մարգարիտը և Դավիթը հասան Զոր Աղբյուրը և նստեցին կամարից ընկած մի սրբատաշ և հնաբույր քարի վրա։

Հովնաթանը, վորի ճակատի վրա իջել էր թախիծը, ինչպես թանձր վո շին, այդ ժամին, նստած Դավթի վոր դի Անդրեասի չիմաքարի վրա՝ չընջում էր.

— Պա՛ս, դու պատվիրեցիր, վոր վո՛չ վոք չհեռանա այս աղնվազուն

կամից, բայց յես հեռանում եմ, կամ
վը բարի ե և ստեղծարար, բայց մար
դիկ չար են և խավար: Ներքի՛ր ինձ,
պա՛պ, յես վերցնում եմ մի ափ կամ
և դնում եմ կրծքիս վրա, թող դա
լինի կապը իմ հոգու և այս հողի և
լուսավորի իմ ճանապարհը:

Հովնաթանի մթին, մռայլ արցունք
ները կաթեցին Դավիթի վորդու չիմա
քարի վրա, ինչպես անձրևի առա՛խն
մի քանի կաթիլները:

Հովնաթանը մի քիչ ել ոտասեց,
սպասեց լսելու պապի ձայնը, բայց
վո՛չ մի չշուկ, միայն սղոխն եր անց-
նում դաշտից մեղմությամբ և քաղց-
րադին և ծփում եր խոտը և խշշում
եյին տերեւները, և վորոնց յատնը-
վում եր Հովնաթանի հեկեկանքը:

Յեւ նրա քայլերն ուղղվեցին դեպի
մեծ ճանապարհը:

Մայրամուտից առաջ նա հասավ
Զոր Աղբյուրը, վորտեղ նրան դիմա-
վորեցին Մարգարիտը և Դավիթը:

Հովնաթանը կանգ առավ տեսնելով
յեղբորը և քրոջը: Նա խոսեց նրանց
հետ, բայց աչքերը հառել եյին հե-
ռո՛ւ, հեռո՛ւ:

— Հայրիկը տվեց այս վոսկինները,
վոր ճանապարհին ծախսես,— ասաց
Դավիթը:

— Այս ել քո սպիտակեղենները,—
ասաց Մարգարիտը:

Հովնաթանին թվաց, վոր մի վայրկյան
վերակենդանացավ դարերով չո-
րացած աղբյուրը և կարկաչեց մեղմ
և դորովադին:

Հովնաթանը գրկեց քրոջը, համբու-
րեց և ասաց.

— Արթո՛ւն յեղիւր, վոր քո մարմի-
նը չխոշտանգեն կյանքում, այդ մար-
մինը վո՛չ մի ժամանակ այնպես սըր-
բությամբ չի ոգտագործվի, վորքան
յես ոգտագործեցի իմ կավի համար,
զգո՛ւյշ յեղիւր կյանքից, քո՛ւյր:

Մարգարիտը վոչինչ չաւատասխա-
նեց և թափեց դառնադույն արցունք-

ներ: Մթնշաղ եր արդեն, յերկնքում
բացվում եյին աստղերը, Հովնաթա-
նը տեսնելով քրոջ արցունքները, մը-
տածեց, վոր այդ արցունքները կը
թռչեն դեպի յերկնքի բարձունքները
և այդ գիշեր կավելանա աստղերի թի-
վը:

Ապա Հովնաթանը համբուրեց իր
փոքրիկ յեղբորը, շոյեց նրա դանդ-
րահեր գլուխը, վոսկինները դրեց դրը-
պանը, սպիտակեղենների ծրարը նե-
տեց ուսին, ինչպես մաղախը ճամբոր
դի և շարունակեց ճանապարհը ա-
ռանց յետևը դառնալու:

Մարդարիտը և Դավիթը Հովնաթա-
նին հետեւեցին աչքերով, մինչև ճա-
նապարհը թաղվեց արտերի կանաչում
և ել չերեւաց Հովնաթանը:

Նրանք տուն հասան, յերբ լիալու-
սինը, ինչպես արյունաթաթալ գլու-
խը մարտիրոսի, բարձրանում եր լե-
ռան քաղաքի հին ամրոցի պարիսպ-
ների յետևից:

Նրանց չկերպարձով խղվեց տան
լուսթյունը:

Մայրը վեր կացավ, մի քանի կրակ
դրեց խնկամանի մեջ և, մի քանի
պտղունց խունկ նետելով վրան, ման
ածեց տան բոլոր անկյունները:

Խնկի հոտը բարձրացավ ողակ առ
օղակ, լցրեց տունը մեռելային բույ-
րով:

Լուսթյան և մթության մեջ լսվում
եր Յերեմիայի հեկեկանքը, աղեխարչ
և միալար:

ԺԴ

Հովնաթանը դնաց և վո՛չ մի լուր
չեկավ նրանից:

Մայրը յերգ կապեց նրա վրա, յեը-
դեց և լաց յեղավ:

Հայրը, ամեն պապի չարխը դռ-
տարկ տեսնելուն, թափեց արցունք-
ներ ձեւավորված անոթների վրա:

Մարդարիտն ամուսնացավ և կորց-
րեց իր մարմնի վարդը:

Դավիթը մեծացաւ, չափեց բոլոր տանոցի աշխատանքը և մտաւ առեւտրական ասպարեզ:

Յեւ մի ուր, յերբ Յերեմիան, չար խի վրա նստած՝ մի փարչ եր ձեւաւ վորում, ձեռներն ու վտանները հանկարծ կանգ առան, ճգնեց, վերջին լարումով, շարունակել աշխատանքը, բայց չկարողացաւ, նրան գրկեցին, դրին սայլի վրա և տարան տուն:

Տան շէմքից լսեց նա գանգրահեր և կապուտաչյա վորդու դժբախտ մոր լացը և յերգը:

Պառկեցրին նրան անկողնում և Անդրեասի վորդի Յերեմիան, առանց ցնցումների, առանց մահւման սարսափի, փակեց աչքերը լուծթյամբ և խաղաղությամբ:

Նրան թաղեցին պապի կողքին:

Յերեմիայի մահից մի տարի անց՝ մեռաւ Յերեմիայի կինը, յերբ մի յերեկո, ըստ յերկար ժամանակի սո-

վորության, խունկ եր ծխում և յերգում վորդու վրա կապած յերգը:

Դավիթը քաղաքում չէր, նա գնացել եր հարավային յերկրներ ապրածք բերելու:

Վերադարձին նա գտաւ ծնողներին հանդիմանալով վերի ավազանի վերեւում, պապի կողքին: Նա խաչ հանեց և մի քանի կաթիլ արցունք թափեց և հիշեց Հովնաթանին, վորի կարոտը քայքայեց ծնողներին:

Դավիթն ալիս չուզեց մնալ այդ աշխարհում, վաճառեց ունեցւածքը, դադրեց դեպի հարաւ, վորովհետեւ այնտեղ նրան դուռն էր մթին դուրսով մի բոցալատ աղջիկ:

Գնալիս համբուրեց իր մեծ քրոջը և ասաց.

— Գերեզմաններին լաւ մտիկ տուր:

Մարգարիտը հարցրեց նրան.

— Յեթե Հովնաթանը վերադառնա, ի՞նչ ասեմ:

— Նա չի վերադառնա, — սլատատա-
խանեց Դավիթը հուսահատ :

— Կվերադառնա, — ասաց Մարգա-
րիտը խորագույն հավատքով :

Յեւ բաժանվեցին քույր և յեղբայր :

Յերբ գարուններին բարձրանում
եյին հեղեղները՝ Մարգարիտը հոգա-
ծությամբ հողը վրա յերտալիս գերեզ
մանների կողքերին, վորպեսզի հան-
գըստարանները մնան անվրդով և
չխռովվի նրանց տակ ննջող բրուտ-
ների հավիտենական սավառնումը :

ԺԵ

Յեւ մի որ մի կառք կանգ առաւ
Անդրեասի վորդի Յերեմիայի հին
տանը դռանը :

Կառքից իջավ մի չափահաս մարդ,
ծամբերի մեջ արդեն սպիտակ ալիքնե-
րով, ընտանի քայլերով մոտեցավ
դռանը և բաղխեց դռան յերկաթը յե-
րեք անգամ՝ ըստ վաղեմի սովորու-
թյան :

Դռանը բաց արավ մի անծանոթ
կին :

Չափահաս մարդը, տեսնելով ան-
ծանոթ կնոջը, ամեն ինչ հասկա-
ցավ — հին տունն անցել եր ուտարնե-
րի ձեռքը :

— Վո՞րտեղ ես այս տան հին բնա-
կիչները, — հարցրեց նա անծանոթ
կնոջը :

Կինը խաչակնքեց : Առանց խաչա-
կնքելու չեր կարելի հիշել անցածնե-
րին :

— Վո՞րտեղ ե Դավիթը :

— Հարավի աշխարհում :

— Իսկ Մարգարիտը :

— Նա այժմ կինն ե մետաքսագործ
Գրիգորի, վորդի Թադեոսի :

— Վո՞րտեղ ե նրա տունը :

— Ներքեվի թաղի կամարակառ
աղբյուրի ճիշտ դիմացը :

Նորեկը հեռացավ խոնարհություն
անելով :

Փողոցներից անցնելիս՝ վո՛չ վո՛ք

չճանաչեց նրան։ Յերեխաների մի բազմութիւն քայլում եր նրա յետեւից՝ հափշտակված ոտարական մարդու տարազից, մանավանդ հարդյա լայնեզր գլխարկից։

— Մարգարիտ...

— Հովնաթան...

Մարգարիտը գրկեց Հովնաթանի գլուխը, սեղմեց իր տաք կրծքին, ինչպես մանկանն իր առաջին, համբուրեց յերկար, թափեց արցունքներ ջինջ, աստղային մաքրությամբ։ Արցունքը ջինջ է, յերբ թափվում է ուրախության համար, վորովհետեւ նա բղխում է լուսավոր և զով հատուկից։

Յերբ քույրն համբուրում եր յեղբոր գլուխը, քրոջ մանուկները փաթաթվեցին Հովնաթանի սրունքներին, նրանցից մեկը մինչև անգամ մաքցեց նրա ուսը։

Մանուկները լսել էյին Հովնաթանի անունը, բայց վրէժ վրէժ չհայտնեց

նրանց թե՛ ահա յեկել է մորեղբայրը, նրանք այդ զգացին բնազդով և նրանց արյունը, մոր արյան նման, վոստոստեց յերակներում։

ԺԶ

Հաջորդ առավոտյան՝ Հովնաթանը բռնեց Մարգարիտի ձեռքը և նրանք գնացին վերի ավազանը, տեսնելու պապի, հոր և մոր գերեզմանները։

Մինչև գերեզմանները՝ Հովնաթանը հարցրեց Մարգարիտին։

— Ի՞նչ յեղան հորեղբայրները։

— Հորեղբայրները մեռան, ինչպես հայրիկը, վորդիները դեռ աղյուս են թափում, տե՛ս այն հնոցի ծուխը, նրանց հնոցն է, վոր վառվում է, իսկ մենք ոտարականներ ենք գրեթե, յերբեմն հանդիպում եմ մեկն ու մեկին փողոցում և բարեւում։

— Հորեղբայրներն ինձանով չհետաքրքրվեցի՞ն յերբ և իցե։

— Հիշում եմ, մի անգամ մեծ հո-

րեղբայրն հարցրեց՝ ի՞նչ լուր ան-
պետք տղայից, չսպառասխանեցի:

Հովնաթանը ցավագին ժպտաց:

Հասան վերի ավազանը:

Հովնաթանը վարդեր դրեց շիրմա-
քարի վրա, նայեց իր քանդակած և
թրծած պապի արձանին, վոր փշրվե-
լով ավելի եր ալլանդակվել, ծիծա-
ղեց հոգում և բարձրացավ ավազանի
թմբի վրա: Ավազանում ջուր չկար,
հատակում, առավոտյան արեւի շո-
ղերի տակ փայլուն եյին աղնվազույն
կավի հետ խառն զանակները: Հով-
նաթանը նայեց նորից այդ կավին և
նրա հոգին դողաց ստեղծագործու-
թյան աննախընթաց տենչով, իսկ
Մարգարիտը, կանդնած կողքին, հի-
շում եր այն ուրը, յերբ ինքը լողա-
նում եր, և Հովնաթանը տեսավ իրեն,
հիշում եր այն ուրվա ջրի զովությու-
նը և զդում եր ջրի կաթիլները, վոր
կաթում եյին ծամերից՝ կրծքի և ու-
սերի վրա:

Նրանք իջան թմբից ներքեւ, Հով-
նաթանը նստեց պապի շիրմաքարի
վրա և խոսեց այսպես.

— Դու պատվիրեցիր մեզ, վոր
մենք, պա'պ, չառժանմենք այս կա-
վից, յես բաժանվեցի, բայց կրծքիս
վրա միշտ կրելով այս կավից մի ավի,
նա խփում եր իմ կրծքին և յես միշտ
սարսռում եյի նրա ջերմությունից,
ահա վերադարձել եմ, պա'պ, այս կա-
վի կարոտով, իմ եյությունը վառ-
վում ե այժմ այս կավի բոյ լրով, այս
կավի անխմանալի և անքննելի ջերմու-
թյամբ: Պա'պ, յես կուրծք տվի աշ-
խարհի յերկաթյա հողմերին, ապրեցի
կյանքի բոլոր հուզումները, իջա
կյանքի հատակը, լսեցի ամենից
աղեխարչ կանչը կյանքի, ապրեցի և
վերապրեցի մարդկության վողբեր-
գությունն ու կատակերգությունը:
Պա'պ, մարդկության աղնվազույն մե
ծամասնությունը տառապում ե թըշ-
վառությունից: Աշխարհի խորագույն

վողբերդությունը վո՛չ թե մահն է,
այլ կյանքի թշվառությունը: Յեւ
թշվառությունը ծնեցնում է աղնվա-
գույն ատելությունը, դրահապատում
է հոգին, դարձնում է մարդուն ըմ-
բոստ և դյուցազն: Յես լսեցի, վոր
թշվառությունը բարձրացել է և այս
հին յերկրում:

Հովնաթանն այլևս չչարունակեց,
վորովհետեւ նրա կապույտ աչքերը
լցվեցին արցունքով:

Մարգարիտը բռնեց նրա ձեռքը և
ցույց տվեց նրան քաղաք տանող արա-
հետը:

Սրահետը յեղերված եր բարձր խո-
տերով, մասրենիների թփերով և վայ-
րի դեղին վարդերով: Նրանք քայլե-
ցին այդ արահետով լուռ և մտա-
խոհ:

Հանկարծ հարցրեց Մարգարիտը.

— Վորտե՞ղ եյիր ապրում այսքան
յերկար տարիներ և ի՞նչ եյիր անում:

Հովնաթանը, նստելով մի քարի

վրա և նստեցնելով Մարգարիտին իր
կողքին, ասաց.

— Յես ապրում եյի արեւմտյան մի
յերկրում: Այդ յերկիրը, յերկարա-
վիդ կոչիկի նման, մխրճված է կա-
պույտ և մեծ և հին մի ծովում: Այդ
յերկրում ծաղկում են լիմոնն ու նա-
րինջը, աճում է ձիթենին, աճում է և
հալիեծառը և խաղողի վողկույղը
կախվում է վորթատնկից, ինչպես
ստինքն աղջկա հասակից, քաղցրա-
նում է հնդկաթուղը, բարձրանում և
պտուղ է տալիս արմավենին, ինչպես
արաբական աշխարհում, բամբակի
կնդուղն ուրորվում է հարավի տաք
քամուց, կարմրում է նուռը, ինչպես
արյունալի չրթունքը, իսկ յերկրի
հյուսիսային լեռներում մթնում են
կաղնու և մշտադալար մայրիների ան
տառները: Հյուսիսային բարեխառն
դոտու մեջ յերկարած այդ հին յերկի-
րն ոժտված է արեւադարձային հա-
րուստ բուսականությամբ: Կանայք

ունեն աչքեր, ինչպես յերկրի լիմոնը,
աչքեր, ինչպես ծովը, աչքեր, ինչպես
յերկրի ձիթապտուղը և ծամեր, ինչ-
պես նարինջը և ծամեր, ինչպես ածու-
խը, հասակ ունեն նրանք, ինչպես սո-
սին, և մարմինները ճկուն են, ինչպես
ծովի ալիքները: Ծովի վրա գոնդու-
ներն են սահում, և գոնդուների կուրծ-
քըն ուռչում ե յերգով, յերկիրն ամ-
բողջ յերգ ե և ծախ:

Յեւ արեւադարձային այդ յերկ-
րում կառուցված են մարմարյա քա-
ղաքներ:

Յես ապրում եյի մարմարյա այդ
քաղաքներից մեկում: Հին քաղաք ե
դա, ավելի հին, քան մեր
ամենահին մադաղաթը: Այդ քա-
ղաքի յուրաքանչյուր մարմարե
բեկորը կապված ե առասպելական
եպիքական դարերի հետ: Յերբ քա-
մին վաղում ե ծովից և բերում ե նոր,
թարմագուլն որերի բուրումը և խառ-
նվում հին քարերի բույրին՝ կյանքը

դառնում ե գելխիչ մի յերազ, աստ-
ղերն իջնում են ծովը և յերկիրը, հին
այդ յերկիրը, թրթռում ե: Ծովի և
յերկնքի միջեւ, իրրեւ մի մեծ քնար
և յուրաքանչյուր թուփ, յուրաքան-
չյուր քար և խոտի յուրաքանչյուր
շյուղ շնչում ե ու յերգում, ինչպես
մարդկային սիրտը:

Իսկ այդ սքանչելի յերկրի հատա-
կում հոսում ե թշվառությունը:
Մարդկային քաղցը, դարհուրելի և
ահալոր, գալարում ե բաղմություն-
ներ, բաղմություններ հին ու նոր
սերունդի, վորոնք այնքան գեղեցկո-
րեն և այնքան հոյակապորեն կառու-
ցին մարմարյա քաղաքները: Յերկրի
ընդերքում, խուլ տնքոցով, դուփում ե
մարդկային զրկանքը: Յեւ այդ խուլ
տնքոցը շուտով, շուտով կը վերածվի
ծովի ահարկու մռնչյունի, և աշխա-
տավոր, ստեղծարար, բայց զրկված
մարդիկ կը բարձրանան հատակից,
ինչպես կիկլոնը և ինչպես հողմերից
վորոտացող ծառերը:

Յերկիրը մարմարներով են ծաղկեցրել մարդկության այդ բազմությունները:

Այդ յերկրում ե ապրել աշխարհի և բոլոր ժամանակների մեծագույն քան դակադործը:

Յես իմ աչքերով տեսա նրա արձանները, իմ այս ձեռքերով շոշափեցի նրա մարմարները, վորոնք դարեր չնչում են և ավելի կենդանի են, քան այժմ այդ յերկրում ապրող մարդիկը: Տեսա, իմ այս աչքերով, արձանն այն ծերունու, վոր, ինչպես հին, առասպելապատում մատյաններն են հաղորդել, խոսել ե ասածո հետ այրող ավազներից բարձրացող լեռան կատարին: Աստված խոսել ե, ըստ առասպելապատում մատյանների, ամպրոպի միջոցով, այն ծերունին, վոր ջրվեժի նման թափվող մերուք ունի, և վորը ազատել ե իր ժողովուրդը բռնակալությունից, քաղցից և անապատի արհալիրքից:

Յես յերկրագեցի հին այդ վարպետին և վարպետներին և սովորեցի նրանց արվեստը: Յես վորոշեցի վերադառնալ և քանդակել մեր կավով և մեր սպիտակ քարով:

Հովնաթանը լռեց:

Մարգարիտը հարցրեց.

— Հովնաթան, մե՞ծ ե թշվառությունն այնտեղ:

— Այո՛, թշվառությունը ծովի չափ և ծովը թշվառության չափ:

— Իսկ ինչո՞ւ յերկիրն այդքան գեղեցիկ ե և թշվառությունը շատ:

— Այդ նրանից ե, ջո՛ւյր, վոր կան իշխողներ և իշխվողներ:

Տիրեց լռություն:

Յերգում եր անհուն դաշտի սղոխը, որորվում եր վայրի վարդը, իսկ խոտը՝ ծփում:

Հովնաթանը և Մարգարիտը հասան տուն, յերբ արեվի մեծ նարինջը թեքվում եր սարի յետեվը և մուգ կապույտը բարձրանում եր յերկրից:

Մառերի տակ առվակներ եյին նը-
վաղում, իսկ ծառերի վրա թափվում
եյին իրիկնային զանգակի լուսավոր
փշուրները:

Ժէ

Մարգարիտի ամուսինն ասաց Հով-
նաթանին.

— Մեր տան ներքնահարկը վոջնչի
չի ծառայում, վերցրու և աշխատի՛ր
այնտեղ, քնի՛ր պարտեղի վրա նայող
փոքրիկ սենյակում, Մարգարիտի յե
փած ճաշը բավական ե և՛ մեղ և՛ քեզ:

Հովնաթանը շնորհակալության հա-
մար ասաց.

— Դու իմ յեղբայրն ես:

Այդ գիշեր Մարգարիտը փաթաթ-
վեց ամուսնուն կրակե թեւերով, իսկ
ամուսինը համբուրեց նրա վողորկ,
կլոր և լուսավոր թեւերը:

Առավոտյան Հովնաթանը հագավ
սպիտակ շապիկ, գլխին դրեց մի դը-
տակ, ինքն անձամբ մաքրեց ներքնա-

հարկը, կանչեց փորմնադիրը, բաց
անել տվեց մեծ լուսամուտ:

Հաջորդ ուր շինել տվեց զանազան
չափի կավակալներ, ինքն անձամբ
գնաց ավազանները, լցրեց սայլն աղ-
նվաղուն կավով, բերեց և դարսեց
ներքնահարկի մի անկյունը:

Յեւ ներքնահարկը կոչեց աշխա-
տանոց:

Յերրորդ ուր, սայլապանի հետ
միասին, գնաց լեռը, ընտրեց սպի-
տակ քարի բեկորներ, փոքր և խոշոր,
բերեց և դրեց աշխատանոցում:

Չորրորդ ուր նա ներքեւ իջեցրեց
իր հետ բերած գործիքները և դար-
սեց ինչպես հարկն եր:

Մարգարիտն ու ամուսինը իջան
ներքեւ և մնացին զմայլած:

— Յեղբայր իմ Հովնաթան, — ա-
սաց Մարգարիտի ամուսինը, — այս
ներքնահարկը կառուցված որից լույս
չեր տեսել, ահա պատերը ցնծում են
լույսից:

Յեւ ամեն յերեկո, յերբ Հովնաթա
նը վեր եր բարձրանում աշխատանո-
ցից՝ նրա թարթիչներն վրա նստած
եր լինում սպիտակ քարի նուրբ փո-
շին:

Առաջին անգամ նա քանդակեց յեր-
կու Փիգուրա, մեկը գեղեցկությունն
եր ներկայացնում, մյուսը՝ թշվա-
ռությունը: Յերկու Փիգուրաների
փոտներն ել խրված եյին քարե կոշտ
դանդւթածի մեջ:

— Ինչո՞ւ յերկուսի փոտներն ել
խրված են քարի մեջ, — հարցրեց Մար
գարիտը, յերբ նա տեսաւ գրեթե վեր
ջացած:

Հովնաթանը պատասխանեց.

— Քարը մայր յերկիրն ե, քո՛ւյր,
յերկուսն ել աճում են մայր յերկրից
— գեղեցկությունը և թշվառությու-
նը — նրանք միացած են իրար մայր
յերկրում, յերկուսն ել ծնունդ են
մայր յերկրի:

Յեւ Հովնաթանը քանդակում եր
ամեն որ:

Նրա մուրճի հարվածները լսվում
եյին լուսարացից մինչեւ մայրա-
մուտ, յերբեմն կարճ և յերբեմն յեր-
կար ընդհատումներով, փշրվում եր
սպիտակ քարը և թափվում դետնին:
Նրա մուրճի հարվածները լսվում ե-
յին վերի հարկից խուլ և խորը, ինչ-
պես բարախումը սրտի:

Հովնաթանն աշխատում եր թե կա-
վի և թե սպիտակ քարի վրա: Կափի
աշխատանքները՝ վերջացնելուց հե-
տո՝ թրծում եր:

Յեւ աշխատանոցը հետզհետե սկը-
սեց շնչել Փիգուրաների բազմու-
թյամբ: Սկզբնական ուրերի ամայու-
թյունը լցվեց կենդանի շնչով, պատե-
րի առաջ, դարակների վրա, դետինը,
ամեն կենտում արձաններ եյին դրված,
փորոնցից ամեն մեկը մի մարմնավոր
ված դադափար եր, կենդանի սրտե-
զիա:

Ահա մի գանձարան, գանձարանք
կողքին մի յերկտասարդ, աղեղը ձե-
ռին, կապարճն ուսին, թիկնեղ, ջլա-
պինդ, ուռած կրծքով, պաշտպանում
ե այդ գանձարանը, վորի մեջ պմ-
փոփված ե մարդկության ստեղծագոր-
ծության լավագույնը:

Ահա յերկրորդը— յերկու վորք,
քույր և յեղբայր, փաթաթված ի-
րար՝ տոկալու կյանքի մրրկին:

Ահա յերրորդը— մի թռչող և մերկ
աղջիկ՝ սուրը ձեռին:

Ահա չորրորդը— մի մարդ, ցնցո-
տիապատ, աչքերը թաշկինակով կա-
պած, չոքած գետնին, գլուխը կախ
դեպի մայր հողը, նրա կողքին դահճի
մթին կերպարանքը, յերկու ձեռքով
բարձրացրած նրա վզին ծանր դա-
շույնը՝ պատրաստ գլխատելու:

Ահա հինգերորդը— մի մայր թեե-
րը պարզած, ծամերը հովին, խելա-
հեղ վազքի մեջ, կարծես լսվում ե
նրա աղիողորմ վողբը:

Ահա վեցերորդը— արևի տակ կքած
հողի աշխատավորը, վորի մեջքը,
սրունքները, բազուկները պատմում
են ահավոր հոգնածությունը:

Ահա յոթերորդը— մի քանի բան-
վորներ իրար վրա բարձած մկաննե-
րով, քանդում են լեռը քլունքներով:

Ահա ութերորդը— մի ծերունի,
նիհար, գրեթե միայն վոսկորների մի
զանգված, ճաղատ գլխով, կարճա-
տես, ձեռքեր՝ ուռած յերակներով,
կքած մի դրքի վրա:

Ահա իններորդը — մի աղջիկ, գըր-
կած իր նորածին մանկան գլուխը,
տխո՛ւր, մու՛յլ, վորովհետև փա-
խել ե նրա հետ զվարճացող սրիկան,
Յեվ այլ մանուկներ, այլ կանայք
և տղամարդիկ, բոլորն ել թշվառ և
ըմբոստ:

Հովնաթանը քանդակել եր նաև
ձիեր՝ զանազան վազքերի մեջ, մի
հղի շուն՝ ստինքների պտուկները
հպած գետնին, մի արջ՝ վորսորդին

գրկած և մի առյուծ՝ մի ընտանի ա-
նասուն հոշոտելիս:

Մի ամբողջ աշխարհ եր շնչում Հով
նաթանի աշխատանոցում:

ԺԸ

Բայց մարդկային չարությունը,
խավար միտքը, հետամնացությունը
և ձրիակերների իշխանությունը չթո
ղին, վոր արվեստագետն ստեղծա-
գործեր խաղաղությամբ և խնդու-
թյամբ:

Հովնաթանը կանացի Ֆիզուրանե-
րի համար աշխատանոց եր բերում
կանայք, մերկացնում նրանց և
քանդակում: Այն կանայք, վորոնք
համաձայնվում էյին մերկանալ ար-
վեստագետի առաջ, բնականորեն բա-
րի վարքի տեր կանայք չէյին, թեև
նրանցից ամեն մեկին չեր հանդիպել
մի մարդ, վոր ավելի բարոյական լի-
նեք, քան Հովնաթանը:

— Բողեր ե տանում աշխատանոցը,
մերկացնում ժամերով, — բամբասում
եյին նրանք; վորոնք այդ միևնույն
բողերի հետ գլխերներ էյին անցկաց-
նում:

Յերբ մարդիկ, բամբասանքից այր-
վող մարդիկ, տեսան, վոր արվեստա-
գետը դուլդն արժեք չի ընծայում ի-
րենց բամբասանքներին՝ հնարեցին
ուրիշ բամբասանք:

— Ափսո՛ս, հաղա՛ր ափսոս Յերե-
միայի վորդի Հովնաթանին, — ասում
եյին նրանք, — դնաց, աշխարհներ
թափառեց, վերադարձալ լայնեղր
գլխարկով, բայց անսկտք մի արա-
րած ե, ուտում ե իր քրոջ ամուսնու
հացը:

Այրում եր Հովնաթանին վերջին
բամբասանքը — ուտում ե քրոջ ա-
մուսնու հացը:

Յեվ կերած հացը հետզհետե մնում
եր կոկորդում և կուլ չեր գնում:

Սկզբներում նա յերբեք մտադրու-

թյուն չունենր վաճառելու իր աշխատանքներից մեկն ու մեկը, բայց յերբ հացը մնաց կոկորդում, զիջեց և հայտարարեց վաճառք։

Մեծ բաղմունք չուն հավաքվեց նրա աշխատանոցը, դիտեց, հմայվեց, բայց վո՛չ վոք վոչինչ չգնեց։

— Առնենք, լի՞նչ անենք, — մտածեցին բոլորը։

— Յեթե փող տամ մի բանի, գոնե փորս կշտացնի, — տրամաբանեց մեծամասնությունը։

Վորքան վոր Հովնաթանը վաճառք եր հայտարարել և սպասում եր ծախել իր աշխատանքներից մեկն ու մեկը և դեթ ժամանակավորապես ադատվել քրոջ ամուսնու հացից, բայց յերբ պատկերացնում եր, վոր ահա վաճառվեց մեկը և տանո՞ւմ են... հոգին դողդոջում եր այդ հեռապատկերից։

Յեվ վոչ մի աշխատանք չվաճառվեց

Հուսահատությունը, ինչպես յերկաթյա չղթա, պատեց նրան։

Վերջապես Հովնաթանը միտք հղացավ դիմել աղբին, վորպեսզի աղբն ինքը վերցնի բոլորը, տա վորոշ գումար, պայմանով, վոր բոլորը միասին ցուցադրի դահլիճում։ Աղբին պատկանող ալյախիսի դահլիճներ բազում եյին։

— Վարժապե՛տ, — ասաց թեմի առաջնորդը, վոր յեպիսկոպոս եր և աղբն եր ներկայացնում, — թագավոր քանդակի՛ր, Գրիստոս քանդակի՛ր, սուրբ առաքյալք քանդակի՛ր, քեզ փող տամ։

— Յերկու որից պատասխան կտամ, սրբաղա՛ն, — ասաց Հովնաթանը և հեռացավ։

Հուսահատության փոխարինեց զայրույթը և ցցվեց նրա աչքերում, ինչպես մերկ և վոճրի պատրաստ դաշույնը։

Յերկու որից անց՝ առաջնորդա-

բանի ծառաները, դիտավոր քարտուղարի առաջնորդութեամբ, հանդիսավորութեամբ սրբազանի առաջ դրին մի ծանր տուխ, վոր նմեր եր ստացված սրբազանի համար:

— Բա՛ց արեք, — հրամայեց սրբազանը հազալով և միտուք շոյելով:

Դահլիճում, աջ և ձախ, բաղմել եյին ազդի յերեւելիները:

Գլխավոր քարտուղարն ինքը բաց արավ տուխը, քանդելով խնամքով կապված կարմիր ժապավենները:

Յերբ դուրս բերվեց նմերը՝ բոլորն ապշահար մնացին իրենց տեղում, վոչ վոք չհամարձակվեց նայել սրբազանին, իսկ սրբազանի միտուքը վեալեալում եր, վորովհետեւ դողում եր նրա ծնոտը զայրույթից:

Նմերը մի մինիատուր արձան եր՝ յերկու Ֆիգուրայով: Մի Ֆիգուրան ինքը՝ սրբազանն եր, իսկ մյուսը՝ Հովնաթանը, բոունցքը յերկարած

սրբազանին, բխամատը սրբազանի ճիշտ ըթին:

— Նդո՛վք, — հանկարծ գոռաց սրբազանը:

Ազդի յերեւելիները վեր ցատկեցին բաղմոցներեց և քարացան:

Յերկար քարացումից հետո՝ յերեւելիներեց մեկը մի քիչ առաջ յեկավ, խոնարհվեց և առաց:

— Մի՛ զայրանաք, սրբազան, լավ չե՛ ձերդ սրբութեան մարտողութեան համար:

Սրբազանը, աջ ձեռքը, վորի ցուցամատի վրա կար դմրուխտի մեծ աղով մի վոսկյա մատանի, տարավ փորին և շիեց բալականութեամբ:

Հուսկ ապա հրամայեց սրբազանը.

— Տարե՛ք այդ դիբիլը և փշրեցե՛ք:

Գլխավոր քարտուղարը կանչեց ծառաներին: Նրանք վերցրին արձանը և տարան:

Ազդի յերեւելիները հեռացան խոնարհվելով սրբազանի առաջ, իսկ

սրբազանը քաշվեց իր ննջարանը, վոր տեղ նրան սպասում էր իր տասնյակ պոռնիկներից մեկը:

Գլխավոր քարտուղարը փչրել չտվեց արձանը, այլ ուղարկեց իր "տունը": Ծառաներին տվեց ցորեն, ալյուր, չաքար, մեղր և գինի առաջնորդարանի ճոխ մառանից և պատվիրեց վոչինչ չհայտնել սրբազանին:

Գլխավոր քարտուղարը տանը յերկար դիտեց արձանը, նրան բռնեց մի հոմերական ծիծաղ, վորովհետև հիշեց սրբազանի բազմելը թավշյա լայնանիստ աթոռի վրա, նրա դոռող նայվածքն ի սպասումն այն նվերի, վոր Գրիգորոսի յեկեղեցու ամենահպարտ մի ծառան ամենախոնարհաբար ուղարկել էր իրեն:

— Փչրեցինք, դարձրինք փոշի և ավլեցինք ամենորյա աղբի հետ, — զեկուցեց սրբազանին գլխավոր քարտուղարը:

Արվեստագետի համար որերը դարձան դժնդակ: Քաղաքում շատ քչերը վողջույն եյին տալիս նրան և վողջույն առնում: Սրբազանը նղովք երկարդացել նրա գլխին — անաստված և անբարոյական:

Մարգարիտի ամուսինն անգամ դատապարտում էր, վոր աղբի առաջնորդին այդպես սուր կերպով ծաղրել էր Հովնաթանը:

Միայն Մարգարիտն էր, վոր մոտենում էր յեղբորը նույն անդրդվելի հավատքով և անեղծանելի սիրով: Քույրն իր ձեռքերով վիանում էր նրա սպիտակեղենները, կարկատում դուլ պաները, կարում կոճակները, հարդուկում աշխատանոցի սպիտակ չապիկները:

— Հովնաթա՛ն, մի՛ հուսահատվիր, յես կկտրեմ իմ ծամերը, կվաճառեմ և քեզ կապրեցնեմ, — ասում էր անձնը վեր քույրը:

Բայց Հովնաթանն այլևս վեր չէր բարձրանում ճաշի, վորովհետև չէր ուզում վեճի բռնվել քրոջ ամուսնու հետ: Մարգարիտը լավաշի մեջ փաթաթում էր ճաշի մնացորդը, դնում գոգնոցի տակ և իջնում աշխատանքը և տալիս Հովնաթանին:

— Մարդս ուղարկեց, — ստում եր քույրը, վորպեսզի յեղբայրն ուտի բերած մի պատառ:

Հովնաթանը չէր հավատում քրոջը, բայց նրա բացակայության ծամում եր բերած ճաշը:

Յեւ սրբազանը, տեսնելով վոր իր նզովքից հետո յեւ Հովնաթանը կուշտ է, ապրում է և ստեղծագործում, կանչեց իր մոտ Մարգարիտի ամուսնուն և ասաց.

— Հավատո՞ւմ ես դու աստուծո:

— Այո՛:

— Հավատո՞ւմ ես դու Քրիստոսին:

— Այո՛:

— Հավատո՞ւմ ես դու Քրիստոսի յեկեղեցուն:

— Այո՛:

— Հավատո՞ւմ ես, վոր յես նույն այդ յեկեղեցու ներկայացուցիչն եմ:

— Այո՛:

Սրբազանը վոտի կանգնեց և հրամայեց.

— Քո տան մեջ բնակվում ե մի շուն, անաստված և անբարոյական, պետք է զրկես նրան հացից:

— Հնազանդ եմ, սրբազա՛ն, — պատասխանեց սարուկը:

— Ուրեմն դեմ՛, — հրամայեց սըբազանը:

Մարգարիտի ամուսինը դուրս յեկավ և սկսեց քայլել դանդաշյունով:

Հասավ տուն, իջավ Հովնաթանի աշխատանոցը:

Հովնաթանի մուրճի հարվածները բաղխեցին նրա սրտին, մոտեցավ բռնեց նրա մուրճը և գորովանքով նայեց այն մարդուն, վորին յեղ-

բայր եր կոչել: Յերկար ժամանակ
եր, վոր նրանք, ապրելով միևնույն
տան մեջ, չեյին հանդիպել իրար:

Հովնաթանը, տեսնելով նրա աչքե-
րի մեջ յեղբայրական հին զգացումը,
նետեց մուրճը, բաց արավ բազուկ-
ները և նրանք գիրկընդխառնվեցին
ջերմությամբ և կարոտով:

Ապա Մարգարիտի ամուսինը սլա-
մեց ամեն ինչ մանրամասնորեն:

Հովնաթանն ասաց.

— Յեղբայր, զիջիր ինձ միայն
այս ներքնահարկը:

Մարգարիտի ամուսինը գլուխը կա-
խեց ամոթահար:

— Այնպես արա՛, վոր վո՛չ վոք չի-
մանա, թե յես քեզ հաց եմ տալիս, —
ինդրեց փեսան:

— Խոստանում եմ, բայց շուտով
կհասնի մահը և դու կազատվես յեր-
կու սրից, — շարունակեց Հովնաթանը
խաղաղությամբ և աչքերի արտա-
կարգ փայլով:

Մարգարիտի ամուսինը նորից փա-
թաթվեց նրան և ասաց.

— Ների՛ր ինձ:

Հովնաթանը ժպտաց՝ ցույց տա-
լու համար իր ներումը և անդորրու-
թյունը:

Ի

Յերեկոյան Հովնաթանը փոխա-
դրեց իր անկողինը ներքնահարկ:

Գիշերը, մենակ, նստած թաց կա-
վի կույտի առաջ, խոսեց այսպես.

«Կա՛վ, հասել ե ժամը, վոր յես
պիտի կերտեմ քեզանով իմ վերջին
քերթվածը: Հալածում ե ինձ խա-
վարը: Խավարը նույնպես մարդկա-
յին թշվառությունն է: Յերբ կոտ-
րատում են լուսատու լապտերը, չո-
քում ե խավարը: Կա՛վ, դո՛ւ ես ա-
մեն բանի նախանյութը, դու յես
նախաձեվը, դու յես, վոր բոսորաց-
նում ես վարդը, դու յես, վոր բարձ-
րացնում ես ծառերը և կախում ես

ճյուղերից յերկներանգ մրցերը, դու-
յես, վոր բաշխում ես հացը, դու
յես, վոր կերպարանափոխվում ես,
հար և հավիտյան, բյուրավոր սքան-
չելի ձեվերով, դու յես, վիր եյիլ,
կաս և պիտի լինես, տուր ինձ քո
ընդերքի անխմանալի և անհաղթելի
ուժը»:

Արվեստագետը խոսում եր բարձ-
րաձայն և նրա ձայնը կարծես բոլ-
րում եր հոգու արեւլային հատակից
կես դիշերի մենակության և մթու-
թյան մեջ:

Յեւ, հանկա՛րծ, նրա աչքին, ինչ
պես հրաշալի տեսիլք, ինչպես մութի
արդանդից հառնող լույսի գլխարթ մի
չող, պարզվեց և բարձրացավ մի նոր
ստեղծագործության ծրագիրը:

Նա հարձակվեց կավի քառասյին
կույտի վրա և սկսեց արագ, տենդա-
գին և հափշտակությամբ ձեւավորել
այդ տեսիլքը՝ մինչև բողոքեցին նրա
հոգնած վոսկորները:

Յերբ նա յերկարեց անկողնում և
քաշեց վերմակը վրան, նրան թվաց,
վոր ընկղմվեց մի խոնավ նկուզի
մեջ: Անկողինը թաց էր, վորովհետև
ներքնահարկը չափազանց խոնավ էր,
մանավանդ միշտ թրջած մեծ քանա-
կությամբ կավի գոյությունից:

Առավոտյան Մարգարիտը նախա-
ճաշ բերեց: Հովնաթանը յերբ բաց
արավ աչքերը և տեսավ զբոջը, վոր
նայում եր իրեն գորովանքով, ծըպ-
տաց: Մարգարիտին թվաց, վոր նրա
կապույտ աչքերից բացվեց այդը:

Որը բոլոր Հովնաթանն աշխատեց:
Ավելի և ավելի յեր ձեւավորվում
նրա տեսիլքը. — ահա մի բլուր, բլրի
մի կողին՝ ծերունիներ, կանայք, աղ-
ջիկներ և յերիտասարդներ, վորոնց
սրունքներին փաթաթված են ահա-
բեկված մանուկներ, մի քանի կա-
նայք ծծկեր յերեսխաներով, բոլորն
ել ցնցոտիապատ, մանուկները մերկ,
բոլորն էլ հողմածեծ և հալածական,

մագերը մրրիկից դգդգված դիմում են
դեպի բլրի դագաթը, իսկ բլրի դա-
գաթը բարձրանում եր մի ամե-
հի մարդ—ջահը ձեռքին: Բոլոր ֆի-
զուրաներն ել ձգտում էին դեպի
այդ ջահը:

Հովնաթանն աշխատում եր արագ
և տենդագին, վորովհետև նրա առող-
ջությունը դառնում եր սպառնալից,
նա շտապում եր, վորպեսզի կավից
հետո սկսեր քանդակել այն՝ սպիտակ
քարից, բնական մեծությամբ: Նա
զգում եր, վոր մահը, համառ և ծա-
նրը քայլերով, մոտենում ե: Վոչ մի
յերկյուղ չեր զգում սակայն մահից,
նա միայն ցանկանում եր ապրել այն
քան, վորքան կարողանար քանդակել
իր հուշարձանը քարից:

Յեւլ ահա մահվան դիմաց՝ նա ձեռ-
վորում եր մարդկային տառապանքը—
մկանների դալարում, ճղակտոր վոս-
կոքների տանջանք, բացված և բլրի
դագաթը ձգտող թեվեր, կույր և խթ

ըն աչքեր, հողմից ծեծված ցնցոտի-
ներ, մանուկների պակուցում և սը-
րունքների հոգնածություն:

Մարգարիտը, տեսնելով յեղբոր
որեց—որ դալիացող դեմքը, մեղրա-
մոմի նման դժգուլյն ձեռքերը և աչ-
քերի արտակարգ պայծառությունը,
խորապես մտահոգվում եր նրա առող-
ջական վիճակով:

— Պետք ե Հովնաթանին վեր փո-
խադրել, պետք ե նրան միառժամա-
նակ աղատել աշխատանքից, — շնչաց
Մարգարիտն ամուսնուն, յերբ նրանք
բալի հին թթենու տակ կանգնած,
խոսում էին Հովնաթանի մասին:

— Այո՛, պետք ե փոխադրել, հա-
մաճայնվեց ամուսինը:

Նրանք միասին իջան աշխատանոցը
և ստիպեցին Հովնաթանին փոխադրը
վել վերել և յերկար ժամանակով
հանգստանալ:

— Վաղը կվերջացնեմ աշխատանքը
և յերեկոյան կփոխադրվեմ, — խոս-
տացաւ Հովնաթանը:

Նրա ձայնը հնչում էր ռոտարոտի:
Կես որից հետո Հովնաթանը յեր-
կար աշխատեց մի քանի մանրամաս-
նությունների վրա:

Յերեկոյան շուտ պառկեց բոլորո-
վին հոգնած, գրեթե ուժնաստու:

Նա զարթնեց կապույտ լույսին,
սրտի անհանդստությունից:

Ողբ չէր բալում: Վեր կացավ: Ինչ
վոր տարօրինակ զգացում պատեց
նրան: Բովանդակ չըջաղատը փոխ-
ված էր թվում: Մոտեցավ լուսամու-
տին: Բաց արավ: Շնչեց առավոտյան
թարմ ողբ: Կարծես մի քիչ կազդուր
վեց: Թարմ ողբ չնչելիս՝ նա մտա-
ծեց մահվան մասին, դարձավ, նա-
յեց հուշարձանին և կարոտադին մո-
տեցավ նրան, վերցրեց ամենանուրբ
գործիքը, — փորձեց աշխատել, բայց
ձեռքը թուլացավ: Հովնաթանն զգաց
վոր աշխարհի դուռը փակվում էր
իր դեմ, մարմինը դավաճանում էր,
բայց նա վերջին անգամ հավաքեց

իր հոգու ամբողջ ուժը, կարողացավ
տիրապետել իր ձեռքին և բլբի դա-
դաթին, ամենի և ջահակիր մարդու
վտաների տակ, գրեց՝ Ս.ՉԱՏՈՒ-
ԹՅՈՒՆ:

Գրելուց հետո՝ ժպտացին նրա կա-
պույտ աչքերը: Նստեց աթոռին, աջ
արմունկը հենեց կավակալին, ձախ
ձեռքը գրեց բլբի ստորոտը, ճակա-
տը հպեց սառը կավին, ճգնեց շնչել,
բայց ող չկար:

Հովնաթանը խաղաղությամբ վա-
կեց կապույտ աչքերը:

Մարգարիտը, ամեն որվա նման,
առավոտյան իջավ աշխատանոցը նա
խաճաշով:

— Սյա գիշեր նորից չի քնել,—
չչնջաց նա, յերբ տեսավ Հովնաթա-
նին կավակալի վրա ընկած:

Մարգարիտը մոտեցավ, բռնեց յեղ-
բոր ձեռքը: Սառը: Գրկեց գլուխը,
չըթունքները տարավ ճակատին: Սա՛
ռը, սա՛ռը:

Բարձրացավ սրտակոտոր ճիչ:

Մի քրոջ սիրտ նկուղում՝ վողբում
եր յեղբորը:

Թաղումից հետո Մարգարիտն ի-
ջով աշխատանոցը, թրջեց կավը
ջրով և հորդառատ արցունքներով:

Իսկ մի քանի օր հետո, հադավ նա
սև շորերը, յերեսը ծածկեց մուգ քո-
ղով, գնաց հորեղբորվորդիններից մե-
կի մոտ, խնդրեց, վոր առանձին խը-
նամքով թրծի Հովնաթանի հուշար-
ձանը:

Մարգարիտը դրեց հուշարձանը աշ-
խատանոցում, մեխեց լուսամուտնե-
րը, փակեց դուռը, զմուսեց և սաաց:

— Թո՛ղ փակ մնա, մինչև իմ ամե-
նավերջին զավակի մահը:

Յեվ փոշին լվալ և մոռացումը
սպառեց Հովնաթանի ստեղծաբործու-
թյունները:

ԻԱ

Յեվ հանկարծ խլրտաց յերկիրը:
Նախ՝ հատուկտոր աղաղակներ լըս
վեցին յերկրի ընդերքներից, բայց

հետզհետե վողջ սոցիալական հատու-
կըն սկսեց յերերալ: Մահվան հրըն-
դյունը խառնվեց ըմբոստ աղաղակ-
ներին: Վեր բարձրացան մարդիկ,
վորոնք կառույցի եյին վողջ յերկի-
րը, վորոնց վոսկոյնները անքացի
եյին Ֆիդիբաղան մթին աշխատան-
քից:

Յեվ շարժվեցին դարձարաններից,
դաշտերից, նավահանգստներից, ծո-
վերից, շարժվեցին փողոցներից, ի-
ջան սարերից, խուժեցին գյուղերից
քաղաքները և քաղաքները հրդեհվե-
ցին, սուկեցին հրադանները և ոլա-
թեցին թնդանոթները, տրորվեցին
վոսկյա թաղերը, փշովեցին ադաման
դակուռ խաչերը, դիզվեցին մեծա-
տունների զդեստները, վորոնք հյուս-
ված եյին աշխատավորների արյու-
նով ու քրտինքով, շարժվեց բանակը
և պաշարեց պաշատները, դշակները,
կոտրատվեցին բանտերի դռները և
մուժ գնդաններից դուրս յեկան դժ-

դուռն, քաղցած, մահամերձ, բայց
դադաղած մարդիկ, վարոնք ատելու-
թյամբ վառված քանդեցին բռնակա-
լության վորջերն ու ամրոցները:

Վողջ յերկրի հետ միասին շարժվեց
և այն քաղաքը, վոր ծաղկած էր հին
դետի ափին:

Անհուն դաշտում հրդեհներ բռնկվե-
ցին, ծառերից ճոճվեցին մեծ և
փոքր բռնակալների մարմինները, նը-
րանք ծնկի չոքեցին, բայց արդար և
սրբազան ատելությունը չխնայեց
վո՛չ վոքի:

Իշխանությունն անցավ դործարան
ների և դաշտերի հերոսներին:

Յեւ նոր մարդկությունը հիշեց
մեծ արվեստագետին, վոր կավից և
քարից կերտում էր մարդկության
թշվառությունը, զրկանքը և հալա-
ծանքը:

Մարդարիտը, վոր սպիտակ ծամեր
ունեն և թոռներ, բաց արավ Հովնա-
թանի աշխատանոցի դուռը, վորի

բանալին, յեղբոր մահից հետո, կը-
րում էր միշտ սրտի վրա:

Մաքրեցին թանձր փոշին մեծ ար-
վեստագետի ստեղծագործություննե-
րի վրայից:

Թանգարանում մի մեծ դահլիճ
հատկացվեց Հովնաթանի գործերի
համար, իսկ վերջին հուշարձանը
հանձնվեց յերիտասարդ արվեստա-
գետներին՝ սպիտակ մարմարից քան-
դակելու համար: Փակ, մթին նկուղի
լուսամուտները բացվեցին, թարմ
ոդը լցվեց ներս, յերգեցին յերիտա-
սարդ արվեստագետների մուրճերը
վոսկյա հնչյուններով: Յերիտասարդ
արվեստագետները քանդակեցին հու-
շարձանն աշնպես, ինչպես մեծ ար-
վեստագետն էր ծրագրել—բնական
մեծությամբ:

Այժմ այդ հուշարձանը կանգնած է
բաղաքի մեծ հրապարակում, սպի-
տակ մարմարի տակ հանգչում են
Հովնաթանի վոսկորները և բլրի ստո-
րոտում փորագրված է՝

ՀՈՎՆԱԹԱՆ,
ՎՈՐԴԻ ՅԵՐԵՄԻԱՅԻ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0339857

31375